

DUCHOWNY (2376) *ai*

o *jasne*.

[*comp* duchowni(e)jszy (*Linde*).]

sg m N duchowny (203). ◇ *G* duchowného (147); -ého (29), -(e)go (118). ◇ *D* duchownému (45); -ému (7), -(e)mu (38). ◇ *A* duchowny (89), duchowného (19); ~ -ého (2), -(e)go (17). ◇ *I* duchownym (83), duchown(e)m *ComCrac* (2). ◇ *L* duchownym (42). ◇ *V* duchowny (4). ◇ *f N* duchowną (52); -ą (45), -(a) (7). ◇ *G* duchownéj (57); -éj (3), -(e)j (54). ◇ *D* duchownéj (19); -éj (4), -(e)j (15). ◇ *A* duchowną (45). ◇ *I* duchowną (19). ◇ *L* duchown(e)j (17). ◇ *n N* duchowné (67); -é (2), -(e) (65). ◇ *G* duchowného (140); -ého (36), -(e)go (104). ◇ *D* duchownému (23); -ému (8), -(e)mu (15). ◇ *A* duchowné (65); -é (12), -(e) (53). ◇ *I* duchownym (35), duchown(e)m (2) *ComCrac*, *OrzRozm*. ◇ *L* duchownym (62), duchown(e)m (5) *ComCrac* (2), *ModrzBaz* (2), *GórnRozm*. ◇ *V* duchown(e) (1). ◇ *pl N m pers* duchowni (177). *subst* duchowné (82); -é (25), -(e) (57). ◇ *G* duchownych (375). ◇ *D* duchownym (85), duchown(e)m (1) *ComCrac*. ◇ *A m pers* duchowné (66), duchownych (4); -ych *GrabPospR*; -é : -ych *BielKron* (15 : 1), *SarnStat* (13 : 1), *PowodPr* (1 : 1); ~ -é (14), -(e) (52). *subst* duchowné (155); -é (29), -(e) (126). ◇ *I m* duchownymi (32), duchownémi (28); -ymi *KromRozm I*, *KromRozm III*, *BielKron* (12), *CzechRozm* (3), *KarnNap*, *ModrzBaz*, *SkarŻyw* (3), *CzechEp* (3), *CzechEpPORz*, *NiemObr*, *ReszList*, *BielSen*; -émi *FalZioł*, *LibLeg* (3), *ComCrac*, *ZapWar*, *SeklKat*, *Diar*, *RejZwierz*, *Goski*, *SkarJedn* (2), *LatHar* (5), *SkarKaz*; -ymi : -émi *WujNT* (2 : 1), *SarnStat* (1 : 9); ~ -émi (9), -(e)mi (19). *f* duchownémi (10) *LibLeg* (2), *Mącz*, *NiemObr*, *WujNT*, *PowodPr*, *SarnStat* (4), duchownymi (9) *OpecŻyw*, *KromRozm II*, *KrowObr* (2), *CzechRozm* (2), *SkarŻyw*, *MWilkHist*, *CzechEp*; ~ -émi (4), -(e)mi (6). *n* duchownymi (5) *OpecŻyw* (2), *HistRzym*, *KuczbaKat*, *WujNT*, duchown(e)mi (2) *RejAp*, *SkarKaz*. ◇ *L* duchownych (99). ◇ *V m pers* duchowni (3).

Sł stp, *Cn* *notuje*, *Linde XVI – XIX w*.

1. *Duchowy*, odnoszący się, dotyczący ducha w znaczeniu teologicznym: *mistyczny*, *nadprzyrodzony*, *niematerialny*, *nieziemski*, *niecielesny*; *spiritualis Cn* [*W połączeniu z nazwami zjawisk i przedmiotów świata materialnego (najczęściej z tymi, które występują w Piśmie św.) nadaje im sens przenośny i wiąże je ze światem nadprzyrodzonym*] (823) : *OpecŻyw* 132v; *PatKaz I* 17v; *KromRozm II* 1v, 12v, mv; *LubPs* Q4 *marg*, aa2v; [*Pan Bóg dał*] *Biłkupom miecz duchowny/ Słowo Boże/ gladium spiritus quod est verbum Dei* [*Eph* 6/17]. *Cełarzom y Krolom Swiecki*: *A nazywają ty dwa mieczá mocámi GroicPorz* a2v, a2v; *KrowObr* 148 *marg*, 229, Vu2v; *Leop* A*3v, ZZ; *BibRadz I* 303v *marg*, 336 *marg*, 351 *marg*, 381 *marg*, II 125v *marg*, 1. *Cor* 10/4; *Święty Auguŕtyn Ray* tylko mieni być duchownym/ á to ŕtąd iáko S. *Lukaŕz piŕze*. *Gdy Lotr práwy rzekł Kryŕtuŕłowi*: *Pánie pámiętaŕ ná mię gdy będziefz w twoim Kroleŕtwie*. *Rzekł mu/ dziefz będziefz ŕemną w Ráiu*. *BielKron* 466v, 466v [3 r.]; *muŕiŕz wiele ćierpieć á być vniŕzon z wyŕokieŕy proznoŕci tego ŕwiátá/ á potym áby duchownymi bogáctŕy był powyŕŕŕŕŕon*. *HistRzym* 128; *RejPos* 301; *RejPosWiecz*³ 97v; [*Ewanjelicy*] *powiádaia*: *iŕzby niemocné Apoŕtołowie oleiem lékárfkim ábo bárwiérŕkim mázáli: náđ co nie ŕtychałem nigdy kłámtŕwá hániebnieŕyŕzého*. [...] *Nie lékárfkim tedy oleiem/ ále duchownym mázáli: bo ilékolwiek ich było pomázano/ wŕzyŕcy bywáli zdrowi* *BiałKat* 381v; *Grzegŕŕm* 35; *RejZwierz* 129v, 130, Aaa4, Bbb3; *WujJud* 54 *marg*, 54v *marg*, 172 [2 r.], 251, 254 [2 r.] (12); *Ten Koŕcioł Boŕzy ŕwięty iefł názwany*

dom Bogá żywego/ zbudowany z żywych y duchownych kámieni *WujJudConf* 119v; Duchowne pożywanie ciáá Páńfkiego w Wieczerzy Páńfkiey tákie ieft/ ktore fie dzieie táiemnie przez moc Duchá S. *WujJudConf* 256, 254, 258; *RejPosWstaw* 110v, [110²], [110³]; *BudNT Eph* 6/17; Tá zás náuká nowego tego przymierza/ miááto rzeczy ziemfkich/ niebieskie: miááto cíelefnych/ duchowne [zaleca] *CzechRozm* 111v; Drugie ieft duchowne [wybawienie]: gdy kto dla grzechow fwych pod śmierć y zátroczenie poddány bywa: z ktorego też Bog wybawia. *CzechRozm* 118v, A7v, 27v, 72, 80, 83v *marg* (39); á iż powinno ieft żywot fwoy włytek kráścić foá duchowná/ to ieft/ roftropnością y żywotem Chrześciáńfkim/ żeby fię w grzechach niezásmierdná. *KarnNap* B4; Sámo to ieft miááto [= *Kościół Boży*] murem mocnym/ obtoczóno/ y wólakimi do boiu duchowne⁸⁰ potrzebámi y żywnościá opátrzone *SkarJedn* 2, A2v, 29, 30, 82; [*Rodzice*] wdzięczná z nich [z *dzieci*] Pánu Bogu ofiárę czyniá/ gdy ie ná śmierć duchowná/ to ieft/ ná ftan Bogomyflny ábo czyfty/ wktorym świátu y rodzicom duchownie vmieráią poslubuiá *SkarŻyw* 162, A3v, 3 [2 r.], 4, 31, 57 [2 r.] (21); *CzechEp* 48, 98, 131, 169, 173 (7); [*Apostołowie*] nigdy fię ni z kim/ cíelefnym gwałtem nie obchodźili/ ále duchownym orężem/ ludźi do krolefstwá Bożego náganiáli *NiemObr* 14, 8, 14, 19 [2 r.], 32, 33 (19); *ReszList* 151; y przez nię [przez *modlitwę*] iáko przez rurę duchowná z niebieskich páłacow zdroie láłki Bożey rozmáitey/ do ferc náłzych płyná *LatHar* [+9]; gđzie boty ochotnego a vprzeymego fercá y woley do służby świętey twoiey? gđzie kije duchowne y láłki vczynkow dobrych/ ktorych v mnie bárzo fkapo? *LatHar* 215; O Namíłosiernieyfy Pánie IEzu/ zoltańże zemná: boć fię iuz duchowny wieczor przybliża. *LatHar* 240; Ali záráz/ gdy ielzcze to mowił/ kur zápiál. y obrociwfy fię Pan/ póžrał na Piotrá. (*marg*) Duchowne to było/ y Bogu służące poyźwienie. Táak Auguftynt. (–) *LatHar* 721, [+5]v, [+7]v, [+9] [2 r.], [+10]v [2 r.], 10 (34); y wy iáko żywe kámienie buduyćie fię/ domy duchowne [*domus spiritualis*] kápłáńftwo święte/ ku ofiárowániu duchownych ofiar *WujNT* 1.*Petr* 2/5, s. 108, 331, 564 *marg*, 589, 1.*Cor* 10/4, s. 602 (19); *SarnStat* 190, 898 [2 r.]; *SkarKaz* 120a, b, 241a, 352b, 519a [2 r.], 607b; *SkarKazSej* 679a; *Kościół* ś. Kátolicki/ chorągwie iákoby zágle iákie duchowne/ przed hufem zgromádzienia Chrześciáńfkiego nośi y pokázuie *KlonFlis* A3v.

W połączeniach szeregowych (14): dawa [*Krystus*] włythki dobrá cíelefne/ duchowne/ niebieskie/ y wieczne/ ktorych íftotnie od niego prośić y oczekáwác mamy. *LubPs* Z2v; to co fie o obiecánym Mefyázu mowiło/ choćálz o człówieku prawdziwym/ iednák w nim nie człówieká iákiego prostego [...] íprawy pokázowáło/ ále íprawy iákieś wielkie/ dziwne/ Boskie duchowne *CzechRozm* 178v, 83v, 179, 179v, 263v, 264v; *CzechEp* 32, 164, 287; *Phil* I2; *WujNT* 319, Zzzzz3; DVchowne niewidome y niebieskie dobrá y cnoty święte/ ktore fię krolefstwem Bożym zowiá [...] przyrowná Pan IEZVS [...] do ziárná górczycznego. *SkarKaz* 82a.

Tytuły (10): Tarcza duchowna. *TarDuch kt, ktv* [2 r.]; HARFA DVCHOWNA. To ieft/ Dźiesięć rozdziałow *Modlitw Kátholickich LatHar kt, [+11]v*, 740.

~ *Tytuły modlitw* (4): Rożaniec/ álbo Wianek Duchowny B. Pánni Máryey *LatHar* 516, 506 *žp*, 516 *žp*, 551. ~

W charakterystycznych połączeniach: duchowny (-a, -e) *chwalca, chwála, służba (boża)* (6); *łaska, miłóść* (2); *społeczność* (2), *złączenie* (3), *związek, małżeństwo* (3); *pożywanie* (15), *wieczerzanie* (2); *raj* (5); *bieg; boj* (2), *broń* (2), *miecz* (12), *oręż* (2), *rycerstwo, strzáła, wojna* (2), *zbroja* (3), *żóld; budowanie*

(6), dom (9), kamień; drzewo; dziewica, panna (2); grob; grzywna; kij; kokosz, trzoda; korab, żagiel; kupiectwo, zawód (4); opoka, skała (4); piersi; podarek; powietrze, wonność; przysmak, słodkość (3); ptak (2), skrzydła; rura; skarbnica (2); sol; szabat; ubostwo; wianek; wieczor; zarobek; zbojca, złodziej; żłob.

Wyrażenia: *peryfr.* »ciało (Pana Chrystusowe) duchowne« = *mistyczne Ciało Chrystusa, Kościół chrześcijański* [szyk 14 : 4] (18): *KromRozm III* B7v; *KuczbKat* 215; Abowiem iáko zbor wiernych [Kościół katolicki] nietylko ieft duchowne ciało P. Chrystufowe/ ále też ieft pozwierzchnie á widziálne zgromádzenie ludzi/ ktorzy iedną wiárę trzymáią *WujJud* 121v, 152, 228v; *WujJudConf* 121v; *CzechRozm* 77v, 190v [3 r.]; A ten pokarm naświéty nie iedno cię z Pánem Chrystufem iáko z głową twoią iednoczy y ípaia/ ále też y ze wżyftkimi świętymi iego/ iáko z ciałem duchownym/ ktoregoś ty też członkiem ieft/ á ono z tobą zówždy iednym ciałem *KarnNap* D3v; *ModrzBaz* 100; iáki to grzech wielki dla nędznego pánowania/ ták wiele duż trácić á fuknią Chrystufowę rozdzierác y ciało duchowne iedności kościoła iego tágác *SkarJedn* 257; *NiemObr* 29, 34, 46; *LatHar* 209; *WujNT* 368.

peryf. »członki duchowne« = *wierni w Kościele chrześcijańskim* (1): A iż trzy íá iáko żyły/ ktorymi íę członki duchowne w iednym cieie kościoła Bożego ípáiáią (to ieft ieden páłterz/ iedná wiárá/ y iedny íakrámentá ...) *SkarJedn* 157.

»dobra duchowne« [szyk 6 : 5] (11); *LubPs* X4, Z3v; *SkarJedn* 367; *SkarŻyw* 16; *LatHar* 489; Rozmnoży zaśiewki wálze. [2. *Cor* 9/10] To ieft y dobrá docześne/ y dobrá duchowne/ przez ktorebyście zbáwieni byli. *WujNT* 640, 136, 639; To íę naprzod ná Pánie nászym pokazáło/ ktory gdy z tákimi duchownymi dobry z niebá przyízedł/ máłym á wżgárdzonym v ludzi był. *SkarKaz* 82b, 420b; *SkarKazSej* 699b.

»krolestwo duchowne (Boże a. Chrystusowe)« [szyk 8 : 6] (14); *LubPs* T5 marg; Moželi też oko cielefne rozumu ludzkie⁸⁰/ krolestwo to duchowne vpátrzyć? (marg) Krolestwá Chrystufowego oko cielefne vpátrzyć nie może. (—) *CzechRozm* 185; á oni [apostołowie] przedíę tego do íercá przypuścić y wyrozumieć nie mogli: że im on zálecał duchowne krolestwo v oycá fwoiego *CzechRozm* 236v, 113, 156, 178v, 179v, 181 (12); *WujNT* Zzzzz3.

»moc duchowna« [szyk 3 : 1] (4); *HistRzym* 75v; *KuczbKat* 230; áczkolwiek Apoštołowie w mocy duchowney odpuřzczánia grzechow/ byli rowni: ále wczynieniu rzádu/ y w przełóženftwie nie rowni. *SkarJedn* 66; [św. *Abramiusza*] Członkow świętych y czyftych moc duchowna. *SkarŻyw* 237 marg.

»napoj, picie duchowne(-y)« [w sposób nadprzyrodzony zesłany] = *potus spiritualis Vulg, PolAnt* (4 : 1): Y wżyfcy pili iedno picie duchowne/ ábowiem pili z íkály duchowney/ ktora zá nimi ízlá/ A thá íkálá byłá Kryftus. *BibRadz* 1. *Cor* 10/4; *RejPos* 104; *RejPosWiecz*³ 97v; *CzechRozm* 31; *WujNT* 1. *Cor* 10/4.

»ofiara duchowna [= bezkrwawa]« [szyk 1 : 1] (2): Iż Pan Chrystus ofiáruiąc duchowną ofiárę pierwey niżli cierpiál/ nam íámym (Apoštołom y ich namiéftnikom) rořkazał toż czyni ć. *WujNT* 114, 319.

»pokarm duchowny« [w sposób nadprzyrodzony zesłany]= *esca spiritualis Vulg, PolAnt* [szyk 3 : 2] (5): *BibRadz* 1. *Cor* 10/3; *RejPosWiecz*³ 97v; *CzechRozm* 31; y wżyfcy iedli tenże pokarm duchowny/ y wżyfcy pili toż picie duchowne *WujNT* 1. *Cor* 10/3 [przekład tego samego tekstu

BibRadz, *RejPosWiecz*³ 97v, *CzechRozm* 31]; wżyścy Zydowie iedli tenże pokarm oney mánny: (ktory zowie duchownym pokármem/ iż cudownie był [pufzczony z niebá) *WujNT* 602.

peryfr. »duchowny pokarm« [w tym o *Eucharystii* (15), o *słowie Bożym* (2)] [szyk 11 : 6] (17): *WróbŻółt* V2, *RejPos* 103v; *RejPosWiecz*³ 97v; Bo to rzecz pewna/ że nie mniej duży pokármu duchownego/ iáko ciáłu cíeleśnego potrzebá. *KuczbKat* 185, 160; *WujJud* 221, 252; Toż tedy Ciáło/ ktore raz wydał Syn Boży Oycu śwemu ná ofiárę/ záwżse dáie nam pokármem w Wieczerzy tey świętey/ áby nam było pokármem duchownym. *WujJudConf* 255; *KarnNap* D3; żądáli ich [dominikanów] też/ áby łáknącą braćią/ duchownym pokármem słowá Bożego pośílili. *SkarŻyw* 543; *CzechEp* 134; *ArtKanc* M14v; ále też [prosimy] chlebá nádiftotnego/ to iest wżelkiego pokármu duchownego/ á zwłáfczchá chlebá naświétfzego Sakrámentu *WujNT* 26, 330, 602; *SarnStat* 986; Iáko duże náłze niewidome łá/ ták też niewidomy y duchowny pokarm máią. *SkarKaz* 159b.

»rzecz duchowna« [szyk 10 : 2] (12): gdzie to w píśmie łtoi/ [...] áby kto názwał Páná Chriftuśá máterýą świętości? álbo żeby máterýa y rzecz duchowna świętości/ iedná rzecz byłá. *WujJud* 162; [Chrystus] rzecz duchowną łercu wiernemu podawa/ ktorą Doktorowie łáfką álbo skutkiem Sákrámentu zowá. *WujJud* 162, 79v; *WujJudConf* 162, 166v; *CzechRozm* 70, 75v; *SkarŻyw* 473; *Phil* 12; *WujNT* 264, 1. *Cor* 2/13, *SkarKaz* 82b.

»duchowne skarby« [szyk 7 : 7] (14): prorokuie o przyśćiu iego [Chrystusa]/ y o obfitości skárbow duchownych/ y o łzczęśćiu kthorego on kościołowi śwemu wżyczyć raczy. *BibRadz* I 478v *marg*; *SkarJedn* 54; Wiele łię potym do niego vcźniow zesłó/ ktorým duchownych skárbow wżyczał iáko dobry łzáfarz dárow Bożych. *SkarŻyw* 118, 114, 130, 227, 388, 411, 493; *ReszList* 149, 152; *LatHar* 449, 513; *SkarKazSej* 679b.

peryfr. »duchowny stoł« = *Msza św.* (1): [kłamlliwe łudzie] máieftat Chryftá Páná/ y łtráźliwego onego (iáko táłże Chryzofłtom Młzá ś. názywa) duchownego łtołu wagę y cenę łełce łobie pokłádáią. *LatHar* 122.

»duchowny zakon« [szyk 2: 2] (4): *CzechRozm* 84v; A iż po wzięćiu wrzędu tego [apostółowie]/ ma żeńłtwu nie łłuzyli: áni łię godziło w duchownym zakonie cíeleśną łuccesýą czynić *SkarJedn* 31, 30; *SkarŻyw* 493.

»żywot duchowny« [szyk 5 : 3] (8): Człwarte iest boże ciáło, ktore żywi j dawa żywot duchowny *WróbŻółt* H3; *GrzegŚm* 19; ták też potrzebá/ áby ci ktorzy po Krzćie duchowny żywot wieśł poczynáią/ czyiey wierze y mądrości poleceni byli *KuczbKat* 130; *WujJud* 178v; *RejPosWstaw* [110²]v; *CzechRozm* 155v; *SkarJedn* A5v.

Wyrażenia w funkcji przysłółwka: »duchownym obyczajem« (5): *KromRozm III* M2; *RejPosWiecz*³ 97; *WujJud* 180, 251v; choć w Sákrámenćie ciáło Pánłkie iest nieiákiem duchownym obyczáiem: wżáłkze przećię iest łftotne y prawdziwe ciáło. *WujNT* 620.

»duchownym sposobem« (1): [św. Michał walczył] iáko duch z duchem: przetożby też y tym duchownikom/ zá iákie łię przedawáią/ duchownym łpółobem walczyć potrzebá: á nie ták iáko walczá. *CzechEp* 99.

Szeregi: »boski (a. boży), (i) duchowny« [szyk 2 : 1] (3): Iż ponieważż przezeń [przez Chrystusa] pogáni BOgá poználi/ á w tym oto błogofławieństwá BOżego duchownego doftápiłi: tedy on był tym to nafienim błogofławionym Abráhámowym *CzechRozm* 168, 162v; *SkarJedn* 378.

»(tak, nie) cielesny i (ale, a nie, jako i, abo) duchowny« [szyk 9 : 6] (15): *LubPs* X4, Z3v; *KrowObr* 229; o małżeńftwie ták cíeleśnym/ iáko y duchownym Páná Kryftulá z Kościołem. *BibRadz Eph* 5 arg; A ták ftárcie głowy węzowey/ [...] duchowne być muśi/ á nie cíeleśne/ przeto iż też wąż ten duch ieft á nie cíáło. *CzechRozm* 178v, 123, 178v, 179, 181, 255; *LatHar* 29, 489; *WujNT* 242, 316 marg; *SkarKaz* 517a.

»duchowny, (i) niebieski« [szyk 15 : 4] (19): *BibRadz* II 123 marg; Gánimy y tych ktorzy rzeczy duchowne niebieskie y káskę Bożá ták ściłó do pozwierzchniego wżywánia tych vpominkow świętych [Sakramentów] przywieszuią *WujJudConf* 166v; Mefyáż krol/ nie cíeleśnym áni ziemskim/ ále duchownym y niebieskim miał być Krolem *CzechRozm* 179v, 119v [2 r.], 123v [3 r.], 124, 179v, 249, 266v; bez ktorey [głowy = św. Piotra] duchowny y niebieski żywot ípádác/ ná oddzielone człónki [Kościoła]/ nie może. *SkarJedn* A5v; *CzechEp* 270, 370; *NiemObr* 16, 44; Sarcerius piłze/ iż Pan Chrystus niebieskie y duchowne cíáło z łobá z niebá przyniołł *ReszPrz* 79; *LatHar* 628.

»duchowny, (a, i) niewidomy (a. niewidzialny, a. niewidziany)« [szyk 8 : 3] (11): *KromRozm II* i; *KromRozm III* M2; *RejAp* 188; *RejPosWiecz*³ 97; oprócz Páná Chríftulá/ kthory ieft duchowná á niewidziálná przednieyřá głowá/ ma Kościoł y głowę widziálná zwierzchniá á cíeleśną. *WujJud* 121v, 121v; *SkarŻyw* 301; wiadomo/ iż wżyřtkie ípráwy ftárego zakonu/ zwierzchnie y widome/ znáczyły ípráwy duchowne y niewidome *ReszList* 146; *WujNT* 603; Tákże y ołoby ty ktore fię zá takie niewidome y duchowne rzeczy imáią/ [...] wzgárdzone íá v światá *SkarKaz* 82b, 159b.

»nie przyrodzony ale duchowny« (1): [pomazanie olejem] iuż nie onę w łobie przyrodzoná/ ále duchowná moc máiąc. *KuczKat* 230.

»duchowny i subtelny« (1): Wielki to cud był w nim záprawdę/ íř ná świeckie wřzytki rzeczy z ktorymi zrołł od dziećinftwá pámięć ztrácił: á w tych duchownych y subtelnych/ [...] ták mocná mieć mogł. *SkarŻyw* 293.

»(tak) duchowny jako (i) świecki« [szyk 4 : 2] (6): *BierRaj* 19v; cořkolwiek czyniř to mař czynić napierwey dla Bogá/ á we wřzelkim vczynku/ ták řwieckim iáko duchownym pátrzay końcá *HistRzym* 60; *RejZwierc* Bbb3; *SkarJedn* 367; *NiemObr* 153; [Chrystus dał Piotrowi] moc ízáfówánia dobry kościelnymi/ ták duchownymi iáko y řwieckimi. *WujNT* 68.

»tajemny i duchowny« (2): *CzechRozm* 162; Bo ná oney táiemney y duchowney wieczerzy/ to fię dáie/ to fię bierze/ íř bierząc moc z niebieskiego pokármu/ w cíáło fię tego/ ktory fię cíáłem nářzym ítał/ obracamy. *SkarŻyw* 320.

»duchowny, (i) wieczny (a. wiekuisty)« [szyk 6 : 1] (7): Ale się boyćie tego/ kthory y duřę y cíáło może [!] zátrácić ná potępieniu/ tho ieft/ y tu może zábić ná żywócie docześnym/ y tám ná żywócie Duchownym wiecznym/ tegofř iednego człówieká. *GrzegŚm* 19; *WujJud* 79v; *CzechRozm* 84v, 113; *SkarŻyw* 263; Może to komu być dźiwno/ dla czego Ewánielium Páná Chríftulowe/ ktore pokoy duchowny y wieczny ludźiom przynosi/ ná świećie zá łobá tákíe rozruchy y niepokoie cíágnie? *NiemObr* 9; *LatHar* 413.

»wnętrzny, (i) duchowny« (3): Gdyż to iest własność káždego Sákrámentu/ mieć łobie rzeczy pozwirzchne ziemskie/ y wnętrzne duchowne/ przez one znáki widome wyświadczone. *WujJudConf* 164; *CzechRozm* 90, 111v.

»duchowny i zwi(e)rzchowny« (2): *KromRozm II* h3; A ták prześládowanie [*Kościół*] duchowne Symoná czárnoksiężniká/ y zwierzchowne Neroná Cefárzá/ tájemnicą nieprawości zowie: iż byli znakámi y figurámi prześládowania Antychrístowego. *WujNT* 717.

a. *Pochodzący od Ducha Świętego; dany, nadany przez Boga, boży* (41) : vkaż tefz/ iż Oley okrztyony/ duchowne tzyni pomázanie/ to iest/ Duchá świętego dáie *KrowObr* 81v, 81; *BibRadz I* 5v *marg*; Pan Bog przez Duchá ś. náznacza y pieczętuie duŕze náŕze nieiákim znákem który chárakterem álbo piątnem zowá (*marg*) O chárakterze álbo piątnie duchownym (-). *WujJud* 165, L1 7v; *CzechRozm* 222, 267, 267v; [*Posłańce Chrystusowi*] łá iáko oczy iuŕz zwierzchnie tego to ciáłá/ vkázuiąc wiernym do vchá zwierzchniego/ duchowná wolá/ y rofkazanie/ pryncypałá y przyrodzonego á łpolnego páná náŕzego. *SkarJedn* 58; Pánu y dobrodzieiowi łwemu łáfkáwemu/ Marćin Czechowic łáłki Božey/ y wźego błogółáwieńtwa duchownego žyczy. *CzechEp* *2; Błogółáwiony Bog y Oćiec Páná náŕzego Ieŕu Chriŕtá/ który nam błogółáwił wźelákim błogółáwieństwem duchownym [*benedictione spirituali*]/ w niebieŕskich rzeczách przez Chriŕtuŕá *WujNT Eph* 1/3, s. 625; *PowodPr* 2, 13.

W charakterystycznych połączeniach: duchowne błogółáwieństwo (5), *piętno* (3).

Wyrażenia: »dary, upominki duchowne« [*szyk 8 : 5*] (*12 : 1*): wnetem poznáł [...] iŕz odemnie Bóg dáry łwé niebieŕskie bierze [...] A iuŕz to barzo źle/ gdy Bóg od nas duchowné dary odyimuie *MurzHist* Pv; *BibRadz I* *7; *CzechRozm* 190v; [*Barnabasz*] bogáty łobie łkarb łáłki Božey y dárow wielkich duchownych zebrał. *SkarŻyw* 535; *CzechEp* 368; *NiemObr* 45; (*marg*) SZOSTA CZESC o dárách Duchá S. (-) A O duchownych dárzech [*de spiritualibus*] brácia/ niechcę ábyŕście wiedzieć nie mieli. *WujNT 1.Cor* 12/1; NAśláduyćie miłóŕci/ žádayćie dárow duchownych [*spiritualia*]: lecz więcey ábyŕście prorokowáli. *WujNT 1.Cor* 14/1, s. 612 *marg*, *Rom* 1/11, s. 614, Yyyyy2; [*Chrystus*] žegnáiąc ŕię z nimi/ nádał im wiele duchownych vpominkow *SkarKaz* 242a.

»łaska duchowna« (4): Abowiem Ian krzćiłci wodá/ ále wy bęđziećie pokrzczeni Duchem świętym (*marg*) To iest/ bęđziećie pokropieni łáłką duchowná ktora ni od kogo iedno od łáwego łyná Božego bywa daná. (-) *BibRadz Act* 1/5, II 52 *marg*; *WujNT* 387, 789.

»owoc duchowny« [*szyk 2 : 1*] (3): Owoce zás duchowne maŕz opifáne Gal: 5. v 22. [A owoc Duchá iest miłóŕć/ wesele/ pokoy *WujNT Gal* 5/22] *CzechRozm* 241; *LatHar* 34; Przetož owoc duchowny Apoŕtoł położył: wesele. (*marg*) Galat: 5. (-) *SkarKaz* 351a.

»zakon duchowny« (6): *KromRozm II* 1v, m3, n3; Bo zakon duchowny żywotá [zakon duchá żywotá *WujNT*; *lex spiritus vitae PolAnt*] w Chriŕtu Ieŕuŕie wyŕwobodził mię od zakonu grzechu y ŕmierci. *BudNT Rom* 8/2; *CzechRozm* 83; Bo wiemy iż zakon iest duchowny [*lex spiritualis est*]: á iam iest ciieleŕny záprzedány pod grzechem. *WujNT Rom* 7/14.

Szereg: »duchowny (i) niebieŕski« [*szyk 1 : 1*] (2): Ieŕteŕmy mieŕzcžanie niebieŕcy/ tho iest práwem rzeczy pospolitey niebieŕkiej y Kroleŕtwa Božego ieŕtheŕmy ržáđzeni/ á ten poržádek práwie iest niebieŕki y duchowny *BibRadz II* 110v *marg*; *CzechEp* 368.

b. *Na kształt ducha; posiadający cechy istoty nieziemskiej, niematerialnej (37)* : [Bóg] stworzył też Adama najpierw z człowieka na wyobrażenie y podobieństwo swoje duchowne/ y postanowił go panem wzytych rzeczy stworzonych na ziemi. *BibRadz* *6v; *BielKron* 2v [2 r.]; *KuczbKat* 100; *CzechRozm* 240v [2 r.], **2v; *CzechEp* 345; Abowiem którzy są wedle ciała: ci co jest cielesnego rozumieją, lecz którzy są wedle ducha/ to co jest duchowne⁸⁰ [spiritus] rozumieją. *WujNT Rom* 8/5; Iako ciało wielbione/ choć jest duchowne/ ale przeciw jest prawdziwe ciało *WujNT* 620.

W połączeniu szeregowym (4): a już tam skazanie naturi naszej niebędzie miało mocy wnas/ ale się staniem czysty/ iafny / duchowny nieśmiertelny przyrownany iafności ciała Chrystusowemu *SeklKat Rv*; *BialKat* 313v; [Chrystus] wstał w ciele wielbionym/ duchownym y nieśmiertelnym. *ArtKanc* F18v; Lecz na onę wioinę weźmiesz je [ciało nasze] dziwnie subtelne/ duchowne/ na kształt ducha wszędzie przenikające/ a natury ciał prawdziwych nie tracące. *SkarKaz* 205a.

Wyrażenia: »ciało duchowne« [szyk 5 : 1] (6): [w raju] Ludzie chodzą/ już ciała nie iako na ziemi/ Prawie iakoby z błasku tak się coś w nich mieni. Ony twarzy nadobne/ prawie by Anyeli (marg) Cyąła duchowne. (-) *RejWiz* 179v, Cc5; *OrzList* b2v; *KuczbKat* 95; *WujJud* 70v, 257v; Bywa wsiane ciało bydlęce: a powstanie ciało duchowne [corpus spiritale] *WujNT* 1.Cor 15/44 [przekład tego samego tekstu *KuczbKat* 95, *WujJud* 71], 1.Cor 15/44, 46 [2 r.], s. 620.

»duchowne przyrodzenie« [szyk 2 : 1] (3): Bog jest ci duch (marg) To jest/ duchownego przyrodzenia [...] (-) *BibRadz* II 52; *BielKron* 1, 2v.

»duchowne stworzenie« (1): Nad to/ stworzył też z niczego duchowne stworzenie/ to jest/ niezliczone Anioły/ którzy przed Panem Bogiem stoią/ imoby służyli *KuczbKat* 20.

Szeregi: »(nie) duchowny a nie (i, ale) cielesny« (4): Panie Aniołom nic po zakonie/ gdyż są Duchowni a nie cielesni/ nie piją/ ani jedzą/ ani grzeją/ ani się płodzą/ ani vmierają. *BielKron* 463v, 1; Tuć nie rozumiał Ireneusz inżęgo ciała/ jedno własne Chrystusowo: nie duchowne/ które kości ani ciała nie ma/ ale cielesne: w którym tu on obcował *BialKat* 276; *SkarKaz* 204a.

»czysty i duchowny« (1): A iż niemoże być aby ktorey stworzoney rzeczy podobieństwo/ tak się czystym y duchownym znalazło iako jest sam Bóg: dla tego z żadnego podobieństwa/ ifności Boskiej doścownie wyrozumieć niemożemy. *KuczbKat* 100.

»duchowny i niewidomy« (1): Ze jesteśmy członkami ciała jego z ciała jego y z kości jego [Chrystusa]/ nie o duchownym jakim y niewidomym człowieku to powiedając. *WujJud* 252v.

a. *Duchów złych, szatańskich (2)* : ponieważ nie mamy boju przeciwko krwi y ciała/ ale przeciwko księstwom y mocarstwom/ przeciwko dzierżawcom światła tych ciemności/ przeciwko duchownym złościom [contra spiritalia nequitiae]/ na niebiosach. *WujNT Eph* 6/12; [W Eph 6/10–14] Npomina ich aby na się oblekli zbroję Bożą. 14 Ktorey części opisuie. 12 Aby się mogli sprzeciwić nieprzyjacielom duchownym. *WujNT* s. 679.

β. *Posiadający coś z Ducha Bożego (1)* : [Boecius pisze] Człowiek jest zwierzę duchowne, bo wczelność bostwa ma *BielŻyw* 170.

c. *Odnoszący się, dotyczący duszy ludzkiej, życia wewnętrznego, nadprzyrodzonego człowieka; ad animum spectans Cn (218)* : *OpecŻyw* 9v; *KromRozm III* B5; Wiliczenie wiecznego a duchownego karcenia ktore jest złym a niewiernym zgotowano. *LubPs* Qv marg, ffv marg, ff2v marg; *RejWiz* 52;

Leop Philip 4 arg; *BibRadz* II 143v marg; *SienLek* 28v; Tákże y kázdy z nas gdy wftąpi wyfzlzey do Páná tego w duchownym rozmyflaniu fwoim/ wftytko vyrzy/ wftytko obaczy/ iż ten Pan nic bez przyczyny nie czyni *RejAp* 47, 12v, 47; *HistRzym* 118v, *WujJud* 79v, 258v; To wftytko teraz/ od národzenia Iezufá potomká Dawidowego Mefyafzá od Bogá dárowánego/ o duchowney niewoli y wybáwieniu z niey ma być wykładano y rozumiano. *CzechRozm* 119v, 28, 38 [2 r.], 240v; Potym Leonie Cefarzu/ iefzcze gorfzy Konftántyn piąty/ Copronim/ to iefł plugawiec (Bo chrzeft fwoy w dziecínftwie plugáftwem cíelefnym á potym duchownym zmázał) názwány náftá. *SkarJedn* 200, 357; Profiá częfto fioftr/ ktore dáć iálmuzny cíelefney vbogiemu nie mogły/ áby duchowná dáły/ zań fię y zá iego nędzę Pánu Bogu modląc. *SkarŻyw* 161, 298; Tymże fpofohem pod nowym teftámentem nie zábijác ábo prześládowác Heretykow/ iákoby trędem duchownym zarázonych ludzi/ kazano/ ále tylko ze zboru wyłęczyc *CzechEp* 48, 153 [2 r.], 154, 367; *ReszHoz* 118; aby cię potężnie iego práwicá wfpieráá/ vmacniáá/ y od niefzczęfnego iákiego duchownego flizńnienia miłóściwie obraniáá *LatHar* 3; Rácż ktemu oświecić oczy duchowne y wnétrzne wiáry moiey *LatHar* 14; Trzeći [sposób modlitwy] dofkonále dopomaga do odniefienia tych ofobliwie rzeczy z modlitwy: zaftugi v Páná Bogá/ wyftuchánia/ y duchowney póciechy. *LatHar* 662, +3v, 35, 76, 222, 230 (19); Szczęfłiwi ktorzy czyniá wczynki miłófierne ludziom fwiętym: przez ktore biorá wzaiem duchowne dobrodzieyftwá *WujNT* 466 marg, 186 marg, 227, 690, 693 (10); *SarnStat* 986; *PowodPr* 25; Ten duchem y prawdá P. Bogu flúży/ ktory do duchownego pokłonu/ áby fię prawdziwym pokazał: cíelefny przykáda. *SkarKaz* 454a, 457a, b, 611b.

W charakterystycznych połączeniach: duchowne (-a, -y) dobrodziejstwa (7), karanie, miłość, naprawa (2), plugastwo, pociecha (2), posilenie, pragnienie, ratunek, rozmyślanie (2), sprawa (2), szczęście (2), szkoda, uczynki, wesele (9), zapłata, żądza; duchowna (-e, -y) jałmużna, niemoc (2), niewola (4), oczy (4), ślepotą, ośliźnienie, światłość, trąd, uszy, więzienie, zdrowie (2), zwierciadło.

Wyrażenia: »dar duchowny« [szyk 3 : 1] (4): *Simonia* [...] Dokupowanie pieniádzmi dárow duchownych/ które my odpufti zowiemy. *Mącz* 394b; *SkarŻyw* 580; Wflawił cię dáry duchownemi/ cíelefnymi/ y zwierzchniemi. Rozum twoy rozlicznie oświeca/ á zwláfczá wiárá *LatHar* 673; *WujNT* 28.

»dobra, rzeczy, urodzaje duchowne« = *spiritualia Vulg* (2 : 1 : 1): *PowodPr* 22; *LatHar* 127; Iefliimy wam duchowne dobrá fiali/ co zá wielká rzecz żebyfmy też wálze cíelefne żęli? *WujNT* 1.Cor 9/11 [przekład tego samego tekstu *PowodPr* 22, *LatHar* 127], Rom 15/27.

»lekarstwo duchowne« [szyk 2 : 1] (3): *Czwarta* [przyczyna ustanowienia *Najfwiętfzego Sakramentu*]/ lekárftwo náfze duchowne/ przez ktore bierzemy grzechow powfzednich odpufczenie *LatHar* 199, 126, 647.

»nauka duchowna« (4): *SkarJedn* 356; Dwoie ná dzień ludziom kazánie czynił/ wielká wjmowá j náuká duchowná: vpomináiąc nawięcey/ áby tylo w niebo pátrzyli *SkarŻyw* 31, 74, 567.

»obrok duchowny« [szyk 51 : 2] (53): *SkarJedn* 359; Obrok Duchowny z tego żywotá. Nic ten żywot nie ma miłfzego: nic dufty fmacznieyfzego *SkarŻyw* 47, kt, 16, 21, 31, 36 (51); [Doktorzy *Kościoła*] fá iáko filary prawdy [...] oni fá iáko fzfáfárze obrokow náfzych duchownych/ y wrzędnicy nád czeládká Páńfká. *SkarKaz* 43a.

»obrok duchowny« = *wiatyk* (1): ten Sákráment święty przyimuiemy: iáko znák nieśmiertelności náfzey/ zadátek niebieskich rádości/ y zaráz duchowny obrok/ ná onę ták dáleką y nie káždemu belpieczną drogę. *LatHar* 203.

»duchowne odrodzenie« [szyk 5 : 2] (7): powściągáycie się od požádliwóści cíielefnych/ ktore walczą przeciwko dułzy [1.*Petr* 2/11]/ to iefth/ duchownemu odrodzeniu/ człowiekowi wewnętrznemu. *GrzegŚm* 32; Krzełt iefth odrodzenie duchowne/ przez ktore rodźimy się fynmi Bożymi. *KuczbKat* 130; *WujJud* 115v [3 r.]; *WujJudConf* 115v; *WujNT* 314.

»duchowna ofiara« = *spiritalis hostia Vulg* [szyk 8 : 7] (15) : *KromRozm II* 13; Vpominánie ludzi wiernych/ áby oni offiárowáli Pánu Bogu offiáry duchowne. *Leop Ps* 28 *arg*; [ofiarujemy Bogu] Ofiáry Duchowné/ które nic nie lą inégo/ iedno duch ítrektány/ íkrułzóné y vpokorzóné przed ítráfzliwym Máieftatem Bożym íerce *OrzQuin* N2v, N3 [2 r.]; *RejPos* 301; *WujJud* 226; *CzechRozm* 249v; *CzechEp* 101, 291; *NiemObr* 34; y wy iáko żywe kámienie buduyćie się/ domy duchowne kápłáńftwo święte/ ku ofiárowániu duchownych ofiar/ przyjemnych Bogu *WujNT* 1.*Petr* 2/5, s. 319, 801; *SkarKaz* 158a.

»duchowne pasterstwo« (1): teraz Grekowie y wźyfcy ítárfzého kościołá Bożego nie słucháiący [...] áni mocy y błogofławieńftwá od niego ná duchowne pałterftwo nie bierzący: odłzczepieńcy lą *SkarJedn* 160.

peryfr. »pasterz duchowny« = *ksiądz, kapłan* [szyk 7 : 3] (10): *SeklKat* H4v; *OrzQuin* K4; *RejPos* 314v *marg*; Naydzie tu łam Krol powinności íwoie/ Rádę Senator/ Rycerz ípořob zbroie: Páłterz duchowny/ naydzie y łtan káždy Náukę záváždy. *ModrzBazStryj* ¶2v; *SkarJedn* 202; Stárofty y wrzędniki Krolewkie/ ku miłóści Bożey/ y obronie kościołá pobudzał/ áby się o dobre kościelne więcey ínac niżli łami páłterze duchowni ítárali. *SkarŻyw* 31; *WujNT* 583 *marg*; Ktoż Pány íumnieniem ciáżył/ áby bliźnim iuż według Kryřtułá rownym/ w miłóści á íwobodách pánowáli? Swiadczą ítáre ípify y práwne Przywileie/ iż Páłtyrze Duchowni. *PowodPr* 20; *SkarKaz* 606b; *SkarKazSej* 665b.

»pociechy duchowne« [szyk 7 : 2] (9): Brálá naświęłzy Sákráment/ zwielkim vczúćim duchowney poćiechy: w ktorey drugdy od siebie odchodziłá. *SkarŻyw* 160, 14, 26, 349; *NiemObr* 27; *WujNT* 164; Abowiem dobrotliwy Pan/ nie nágromádeniem Bogactw/ ále vmnieyźzeniem ządź/ íwoie vbogaca/ gdy im poćiechy duchowne wlewa. *WysKaz* 9; Iedni [*Panowie*] im plebany wyganiáią/ iáko heretycy/ y zołtáią vbodzy poddáni bez wźytkich poćiech duchownych. *SkarKaz* 422a, 349b.

peryfr. »post duchowny« = *powstrzymanie się od grzechu* [szyk 6 : 4] (10): A ktoż tego niewie/ że to naylepszý Pořt duchowny iefth/ od grzechu íie wřtrzymáwáć/ ále przy tym y dla tego/ potrzebá y ten cíielefny pořt chowác *WujJud* 191, 191, Nnv; Zbáwićiel náfz nie duchowny pořt poćiíl/ bo grzechu nigdy nie miał/ ále cíielefny. *SkarKaz* 120a, 120a [6 r.].

»duchowny pożytek« [szyk 9 : 9] (18): *KromRozm III* K8v; káždy niezbożny człowiek/ przyimuie prawdziwe Ciáło Paná Chriřtułowe w tym Sakrámenćie/ ácz od niego żadnego dáru y síly żywotney áni duchownego pożytku nie bierze *WujJud* 258, 191v; *CzechRozm* 261; Táku mu się [*Efremowi*] powiodło/ gdy ty dwie wřzetecznyce w mieście nálał: z iedney wziął duchowny pożytek/ á druga od niego zbáwienie odniołá. co ípráwiwřzy pořzedł zálie ná puřtynią. *SkarŻyw* 118, A4v, 79, 118, 141,

298; y łam bårzo prędko te wftawy pochwalifz/ kiedy fię ná poftånowienia ich y pożytki duchowne/ ktore łtąd zbåwieniu twemu roftå/ przyftoynie rozmyślifz. *LatHar* 121, 216, 512, 662; *WujNT* 232, 248, 641; nietylko wielomowftwo ålbo iåkie pochlebfstwo/ åle też y wftelka nåukå/ ktoraby nie była ku zbudowånium y pożytku Dufz ludzkich/ ieft mu [*kaznodziei*] koniecznie zåkazåna. Poniewåż z tåkowego wychwalånia żaden Duchowny pożytek nie idzie. *WysKaz* 40.

»trzoda duchowna« (1): Iåko nåkoniec to Kroleftwo [...] w cåle zoftawåło? [...] nie tåk świeckim zåbiegånium/ bo to niezgodå była [...] [*jako modlitwå*] ktorå wftytke Duchowieñftwo z trzodåmi fwymi Duchownemi/ okrzyk do Pånå Bogå bez przeftånia czyniło. *PowodPr* 20.

Szeregi: »(tak) duchowny, (i, jako, a nie) cielesny« [*szyk 5 : 3*] (8): Mamy też wyedżycie/ iż odpłåty få obycåne dobrym wczynkom/ ålbo iż dobre wczynki zålluguyå zapłåty cyelefne y duchowne. *KromRozm I H2v*; *LubPs* ff2; Prorok dłużymi fłowy przypomina dobrodzieyftwå Boże tåk duchowne iåko cielefne/ zå ktore chce åbyfmy Pånå Bogå chwalåc dziękowåli mu. *Leop Ps* 146 *arg*; y wrociwftzy fię do kłåztoru/ wftytkim pilnie fłużył/ wduchownych y cielefnych potrzebåch. *SkarŻyw* 333; *ArtKanc* A12v; *LatHar* 225, 673; *WujNT* 319.

»serdeczny a duchowny« (1): Wfzåkże y Låciñfkie obrzådki kościelne/ tåkże dobre/ y podomno więtfzey powagi y więtfzego ferdecznego å Duchownego nabożeńftwå pełne få *SkarJedn* 385.

»(nie tylo, tak) duchowny i (ale też, jako i) świecki« [*szyk 3 : 1*] (4): *LubPs* Y5 *marg*; *RejPos* 314v; tåk iż ieft rzecz doftwiadczonå/ iż nie tylo duchowne błogofłåwieñftwo z tey nam głowy iedney [*Papieża*] łpada/ åle też y świeckie. *SkarJedn* 148; RÅcz Pånie BOże/ nålz/ miłościwie przyiåć proftby y ofiåry/ ktore tobie Kościół twoy/ zå dobre zdrowie (duchowne y świeckie) fługi twego/ Krolå nålżego N. oddåie *LatHar* 626.

»duchowny, (i) wñętrzny« (3): *CzechRozm* 244, 259v; Pan Chrifftus przyzedł dåwåć ludziom pokoy fwoy duchowny/ wñętrzny/ å prawdziwy *WujNT* 44.

d. W połączeni u z rzeczownikiem oznaczającym pokrewieñstwo oznacza pokrewieñstwo w sensie wyftszym, nadprzyrodzonym (38) : *BibRadz* I 7v, II 39v; A prawdziwy naród Abråhåmów my ieftefmy/ åcz nie z ciålå cielefny: åle z obiethnice duchowny. *BialKat* 186; *KuczbKat* 15; Tåkże też ten wtory niebiefki duchowny Adam/ duchowne też ku żywotowi duchownemu dżiatki Bogu rodzi. *CzechRozm* 155v, 156; [*Apostołowie*] moc tę ktorå fami od Pånå Bogå/ nå poftelftwo zbåwienia ludzkiego/ wzięli/ duchownemu fwymu rodzåiowi/ y potomftwu przez ręce kłådzienie [...] polecili. *SkarJedn* 48; *SkarŻyw* 206, 268; *CzechEp* 41 [2 r.]; *NiemObr* 12 [3 r.]; Nie gårdzić tu [*Luc* 8/21] måtka: åle wczy/ powinowåctwo duchowne przekłådåć nåd krewność cielefnå. *WujNT* 227, 3; *SkarKaz* 417b.

W charakterystycznych połączeniach: duchowne (-y) dżiatki, dżeci, powinowactwo, rodzaj (4), skrewnienie, sposobienie.

Wyrażenia: »matka duchowna« = Kościół katolicki (1): [*Chrystus*] wczy przekłådåć måtke duchownå wftytkich wiernych/ ktora ieft kościół powfzechny/ [...] nåd rodzice y krewne cielefne. *WujNT* 136.

»ojciec duchowny« [*sposób tytułowania księży lub spowiedników*] = *magister pietatis, religionis, virtutis, rerum caelestium peritus Cn* (10): TRzećiego dnia Mårçå/ fiodmy kroć oycowie duchowni fiedzieli nå Koncilium w Trydenćie *BielKron* 228v; *SkarŻyw* 165; *PaprUp* D2v; SPowiådåm fię [...]

wszystkim świętym/ y tobie oycze duchowny *LatHar* 84; Możesz też prosić Kąpłaná o przeżegnání/ [...] temi ábo podobnemi łowy: Duchowny Oycze/ proźę was o błogofławieństwo. *LatHar* 136, 136, 137; *WujNT* 274; ieśli Bog (w tym przykazaniu/ czego w żadnym inszym nie vczył) ná polżánowaniú cielesnych rodziców/ żywot długi y wśytko łzczeńcie záfádził/ nie wátpliwa iż to wiécey rozumieć chce o Oycách duchownych Kąpłanách. *PowodPr* 58.

»duchowne potomstwo« [szyk 1 : 1] (2): *CzechRozm* 155v; Małżeństwo drugdy świátu/ á dziewictwo Bogu záfwdy płod łwoy wypulzcza/ náśienie żywotá łwego świętobliwego y náuki łwey zołtáfwiąc w miłym potomłtwie łwoim duchownym. *SkarŻyw* 180.

»duchowni rodzice« = *chrzestni rodzice* (1): ále w wierze powłzechnégo Chrześciáńłkiego/ kościołá/ w wierze duchownych (to iełt kmotrów) y cielesny ch rodziców łwych/ którzy zá nie przyrzékáią/ y wiárę polłubuią *BiałKat* 186.

»synowie duchowni« [szyk 4 : 3] (7): *BiałKat* 186; *KarnNap* B2v; Y oznaymił mu [*patryjarsze carogrodzkiemu Józefowi*] P. Bog godzinę śmierci iego/ y kazał táki Tełtáment Grekom y wśytkim łynom łwoim Duchownym nápiáfć. *SkarJedn* 326, 101; Day nas zá duchowne łyny wielce miłóšierney máłce łwey *LatHar* 29; *WujNT* 579; nic łobie wyłokiego nád káplány krolowie niebráli: ále iáko łynowie duchowni oycóm łwoim káplánóm łię vniżyli/ y iáko połłáńce od Bogá czćili. *SkarKazSej* 679b.

Szeregi »duchowny ociec i kapłan« (1): Ná Kátholickiey wierze kościołá ś. Rzymłkiego to kroléłtwo zbudowáne iełt [...] ták duchowne łwoie oycy y káplány czćiło/ y ták im y świętey náuce ich połłufzne byłó *SkarKazSej* 682a.

e. *W sensie typicznym, rzeczywistym w przeciwieństwie do sensu wyrazowego przy interpretacji tekstów biblijnych; w sensie wyższym, bożym; sensus altior quam ut naturali vi intellectus comprehendatur caelitus infusa non excogitata verborum intelligentia, (vulgo sensus anagogicus spiritualis), anagoge Cn (83): LubPs Z2; Leop P4; BibRadz I 103v; á rzeczy záś duchowne/ to iełt/ oná lámá rzecz włáfna/ ktorą ony ćienie y figury [w Zakonie Mojżeszowym] znáczyły/ ożyć y náłtác (iákoż y náłtały) miáłá *CzechRozm* 71; Potym że łię to znácznie pokazáło że pod podobieńłtwem tylko oney gory [Syjon] y miáłtá [Jeruzalem]/ duchowne miáłto i gorę wyłtáfwiá *CzechRozm* 120v; Abowiem Dawid będąc ziemłkim krolém [!]/ był też záfraz krolá duchowne⁸⁰ y kroléłtwá iego wizerunkiem. *CzechRozm* 156, Av, 71v, 80, 99, 119v (24); *KarnNap* C; Wyłkád piłmá od łtáfłzych y duchowne iego táiemnice. *SkarŻyw* 363 marg, A5; przez ktore tych tám rzeczy ćielesnych opifánie/ [...] [Mojżesz] záfraz znáczył y opifáł duchowne/ to iełt niewolą pod zwierzchnóćią Fáfároná piekielnego/ y wybáfwienie z niey przez krew báfáráń grzechy świátá nołżáfcego Chriłtułá Iezulá páná náłżego. *CzechEp* 366, 32, 48 [2 r.], 101, 111, 366; Abowiem/ rzecz prołtą y iáfnną przez łię/ dziwnymi iákimiś áłlegoriámi/ y iákimiś zmyłłámi wymyłłonymi/ ktore duchownymi zowiáf/ ták wikłá y kręcáf/ że łię y łámi z niey wykręcief y wywikłáf nie mogáf. *CzechEpPORz* **2v; *ReszList* 146; *LatHar* +8v, 203, 231, 234, 256 (9); *SkarKaz* 633a.*

Wyrażenia: »przysposobienia duchownego [do czego]« [w sensie alegorycznym, typicznym, przenośnym] (1): [*lud Polski ubrał Józefa w szaty dwojakiel*] Piérwłża łpodnia, od [...] Stániłłáfwą Sokołówłkiego, Kánoniká Krákwówłkiego: łzátę mówię łkrytą, niewidoczną, łubłtélńną, przyłpołobienia

duchowného do száty y fukienki onéy Iozephá niewinného, królá wieczného, pána nášzego. *GosłCast* 4.

»duchowny wykład« = *allegoria BartBydż; interpretatio res, vires naturae superans, non a rebus humanis, sed a divinis ducta Cn* [szyk 5 : 4] (9): Allegoria, duchowny vklad *BartBydż* 7v; Abowiem fie ia nie kocham w proŝtym texcie piŝma ŝwiętego/ Czuzŝ ale w wykładzie duchownym. *WróbŻółt* Y4; *KromRozm II* 13v, m4, m4v; piŝmo ŝ. oprócz literálneho á proŝtego wykłádu/ miewa inŝzy wykład/ duchowny/ głębfzy/ y táiemnieyŝzy/ nie tylko w ŝłowiech/ ále y w ŝprawách y w perŝonách. Iáko tu ŝłuźebnicá Agará znáczy zakon/ á Iŝmáel iey ŝyn známionuie Zydy *WujNT* 661, 661 [2 r.], Bbbbbb.

»duchowne(-y) wyrozumienie, rozumienie, rozum« = *interpretatio res, vires naturae superans, non a rebus humanis, sed a divinis ducta Cn* [szyk 6 : 5] (5 : 5 :1): Podle drogi nie na drodze/ vzrzál figoweé drzewo/ to ieŝt ŝynagogę żydowŝká/ ktorá byla nie na dródze rozumu duchowné⁸⁰/ ale podle drogi proŝtého piŝma ijch. *OpecŻyw* 74; *KromRozm II* n3v; Pieŝn z pieŝni Sálomonowych. Ktore kxięgi wedle goŝey litery y rozumu dálekiego/ ŝá o krolu Sálomonie/ y corce krolá Egiptŝkiego: ále wedle wyrozumienia duchownego/ o zŝáczeniu duŝŝe ŝwiętey y o ŝpoieniu Chryŝtá Páná z koŝciółem Krzeŝciánŝkim. *Leop* HHh4; *CzechRozm* 61, 83v, 144; Duchowne rozumienie piŝmá/ ieŝt záwždy rozmáite á dziwne/ y niéwyczerpány ŝkarb máiace. *SkarJedn* 300; Bo ty żywoty ktore mamy wŝtárem zakonie [...] nie ŝá tylo proŝtá hiŝtoriá ále názwierzchowney powieŝci máia zakryte w rozumieniu duchownym táiemnice. *SkarŻyw* A5, 142, 363; *WujNT Col* 1/9.

»zmysł duchowny« (4): obáč k rzeczyli to mowiá żydowie/ ktorzy mieyŝce to o Pánnie ktora poczác y vrodzić miálá ŝyná rozumieá. Náđ to litery fie trzymáia nędznicy/ niehcąc zmyŝtu duchownego przypuŝcić *CzechRozm* 135; Ale y Sanctes Pagni. Lucen. ŝuae Izago lib. 3. Cap. 4. chociaź w kupę wŝytkie álegorye/ ábo zmyŝty duchowne/ zebraŝ/ przedŝię tego nie ták iáko X. K. tŝoczy. *CzechEp* 201, 111, 410.

Wyraźenia w funkcji przysŝówka: »duchownym obyczajem« (8): A yednák y ty/ y wŝŝyŝtkye przykazána boźe wyeczne ŝá/ yáko ŝwyádŝŝy mędrzec: A nye tylko żydy/ ále y nas krzeŝciyány wyecznymi czáŝy obowyęzuya/ Ale duchownym obyczáyem. *KromRozm II* 1v, 12, m4v; Tylko ŝam [*Franciszek*] ŝ ŝwoimi ma Reguŝę w Ewánieliey vgruntowána/ duchownym obyztáiem y kxtátem/ ábowiem byŝ dobrym páŝterzem/ y żywot ŝwoy/ zá owce ŝwoie poŝożyŝ. *KrowObr* 144; źródŝo wynidźie z domu Pánŝkiego/ y pokropi dolinę Sythym. (*marg*) Przez to ŝowo rozumie ŝię wŝytká ziemiá Zydwŝka á duchownym obyztáiem rozumie ŝię koŝciół Boży. (-) *BibRadz II* 461; *WujJud* 171v; *LatHar* 203, 257.

»sposobem duchownym« (1): (*marg*) Mieyŝce Ozee II. z Egiptu wyzwaŝem Syná mego. (-) Ale to co on [*Prorok*] wedle litery/ o rzeczy dawno przeŝŝey/ wŝyŝtkim przyczyta/ to teź Ewánielifá zoŝobná Iežuŝowi Pánu nieiákim ŝpoŝobem duchownym przypifuiie *CzechRozm* 143v.

2. *Dotyczy spraw boźych, duszy, zbawienia; kultu, religii; ad cultum vel culturam animi pertinens, excolendo animo utilis, mentem ad Deum, vel divina excitans Cn* (229) : Cerimoniae, obiczaye duchowne, ŝwyátoscy vydome *BartBydż* 27, 102; [*Luteranie*] ktorzy iź żadnego przeŝoźeńŝtwá áni porzákdu duchownego myeć nyechcá/ co ŝye komu zábaźy/ to wyerzą y tŝirdzą *KromRozm I* Ev, E3v, F4v; *KromRozm II* n2v; *HistRzym* 73; *BiaŝKat* 121; Ku temu záklinániu/ inŝze teź obrzedy

przyftępuią/ z ktorych ofobno káždy poniewáz duchowny ieft/ włafne y ozdobne ma znáczenie. *KuczKat* 145; *CzechRozm* 185, 185v, 198v, 245v; okrom ktorych [językow greckiego i łacińskiego] nikt w żadney náuce á zwłafzczá w Duchowney wiáry S. dofkonálem być nie może. *SkarJedn* 360, 170, 207 [2 r.], 208, 236, 379; Oná przyrodzenie zwyciężywłzy y tego co byłá zámilczawłzy/ duchowne y ku miłości Bożey zápaláiące rozmowy znim miála *SkarŻyw* 15; Wtey niemocy pámięć świecká y o świeckich rzeczách ítrácił: ále cudownie przy duchowney zoftá: ífz co íię dotkło P. Bogá/ nabożeńftwá/ kościelnych ípráw/ modlitew/ ná włzytko iáko zdrowy dobre baczenie miał. *SkarŻyw* 293, 133, 237, 252, 408, 508, 557; Apoftól wiernym Efezánom/ wízelákiesy vmieiętności/ y wízelákiesy dofkonálesy mądrości duchowney: y obiáwienia włzytkich táiemnic: ku dofkonálemu poznániu Bogá/ y Chríftulá winłzuie. *NiemObr* 87, 9, 45; *ReszPrz* 103; *GórnRozm* D; *LatHar* 324, 663; Bo mądrość cieiefná/ ieft ímierć: á mądrość duchowna [*prudencia spiritus*]/ żywot y pokoy. *WujNT Rom* 8/6; *PowodPr* 2, 58; życzmy íobie tego/ ábyłmy też nie tylko w látá rołli/ ále w rozum á nawięcey w duchowny. *SkarKaz* 45b, 42a, 45b [2 r.], 84a, 457a; *SkarKazSej* 684a [2 r.].

W charakterystycznych połączeniach: duchowna (-y, -e) mądrość (6), nauka, obrzęd (2), obyczaje, pamięć, porządek (3), posłuszeństwo (2), rozmowy (2), rozsądek (3), rozum (6), rozumienie, władza, zwierzchność (2).

Wyrażenia: »błąd duchowny« (1): [*cesarze carogrodzcy*] mná íobie wiáre (iáko níżey obacżym) vkowáli/ y w wiele błędow duchownych w pádli. *SkarJedn* 207.

»cudzołostwo duchowne« = *odstępstwo od prawdziwej wiary* (1): A przepieczelz íye nam policzek ón/ któрым policzkuiemy wftáwicznie Oblubienicę niepokaláná Kryftowę/ Cérkiew świętá Krześcijánłká/ Báłwochwáłftwo/ to ieft/ cudzołostwo Duchowné íey zádáíac? *OrzQuin* Y2v.

»duchowne księgi« = *pontificales libri Mącz; liber de rebus animorum, liber divinarurn commentationum* Cn [*szyk 1 : 1*] (2): *Mącz* 312a; ták íż żadnych Kłiąg Duchownych y Swieckich/ bez omyłki w Literach/ czáfem y w słowach nie naydziełz *StryjKron* 792.

»moc duchowna« = *władza duchowna* [*szyk 9 : 1*] (10): po Pállius/ to ieft moc duchowná ná náftawániu íwoim/ Pátryárchowíe Carogroczy y inni do ítolice Apoftólłkiesy íłáli: lecz y to nie dłuگو trwáło. *SkarJedn* 262; Carogrockim Pátryárchom Papież moc duchowná zátrzymáł/ íż íey wżywáć áni wdzieláć nikomu porządnie nie mogá. *SkarJedn* D4, 84, 339, 368; A íż we zborze íwym pan Chríftus moc duchowná poftánowíł/ ktorá w zwíęzowániu y rozwięzowániu/ ábo w odpufzczeniu/ y zátrzymániu grzechow opífał. *NiemObr* 27, 28, 38; *WujNT* 642; *SkarKaz* 206a.

»posługa duchowna« (1): Drudzy [*panowie*] dżieięćinę od nich [*poddanych*] íobie biorá/ á plebanowí íey nie dáíá: y muł ích y posługi ích duchowney pleban gdy nie ma co íeść/ odbieżeć. *SkarKaz* 422a.

»duchowna potrzeba« (7): á íednák rozmow íię z biálá płćią/ pilnie ítrzegł/ okrom duchowney iákiesy potreby álbo ípowiedzi. *SkarŻyw* 411; dáleko wíęcey káplánowí [*apostól*] to rołkázuię/ áby rozerwány nie był ná íprawowánie wedle Bogá káplánłftwá/ ktore íię duchownymi potrzebámi y zwyczáymi odpráwuię. *SkarŻyw* 457, 201, 456; *LatHar* 35; *SkarKaz* 609a, 633a.

»duchowne rozmyślanie« = *meditatio rerum caelestium, meditatio pia, meditatio religiosa de Deo, de felicitate hominis, commentatio pia* Cn [*szyk 1 : 1*] (2): Czytánie y rozmyślanie duchowne íego

[Piotra z Werony]/ było wstawnicze ćwiczzenie w zakonie Bożym. *SkarŻyw* 371; ták duchownym rozmyślaniem przyftoynie zábawionemu/ męłtwá/ ochoty/ y łercá ná włyztko przybywa. Z niego tedy znácznieyłze wyrozumienie rzeczy Bołkich zá czásem roście *LatHar* 663.

»rzeczy duchowne« = *res divinae Mącz, Cn; res animi vel animorum Cn* [szyk 37 : 10] (47): *OpecŻyw* 51; Bo gdy pátryarchá yełt/ á myłmy pod yego poruczeństwem/ tedy mu poddáni á pośluffni w rzeczach duchownych/ á kthore łye wyáry y łpráwy náłłey krzełciyáńłkyey dotyczą/ być mamy *KromRozm III M, F2v; BibRadz II* 110v; *Prophanatio rerum divinarum*, Kościelnych á duchownych rzeczy zgwáłcenie/ Przewrocenie. *Mącz* 117d; A ná koniec [...] ánibyłmy rzeczy duchownych niebiełkich/ chwale BOżey y náłzemu zbáwieniu łłuzących/ wyrozumiełi. *CzechRozm* 215, 3, 56v, 79v, 118v, 178 (10); [*Biskupa rzymskiego*] iako łwego łtárłzego y wrzezcách duchownych/ y kościelnych nawyłłze⁸⁰ łędziego łwego przyimowáli. *SkarJedn* 133; Mienił iż známi Kátoliki łpółeczności zádney około wiáry y rzeczy Duchownych mieć łię niegodzi/ zá Heretyki nas poczytáiąc. *SkarJedn* 350, A6v, 61, 188, 202, 203 (10); [*św. Anzelmus*] Wiele ma tákich piékných á duchownych rzeczy w tych ksiáżkách/ de similitudinibus: w ktorých innych wiele Doktorow przechodzi. *SkarŻyw* 338, 102, 117, 300, 454, 507 (11); ále łię też [*Antychryst*] y ná rzeczy duchowne/ chwale Bożey łłuzące tákże miał oborzyc y zwierzchność łobie nád nimi przywłáłzczyć *CzechEp* 366; *NiemObr* 9; *LatHar* 34, 234, 675; A nákoniec bywály conferentie y rozmowy o rzeczách duchownych: ktorých teraz we zwyczáiu nie máłz. *WujNT* 615, 582, 783; *SkarKaz* 45b; *CiekPotr* 38; *SkarKazSej* 684a.

»duchowne sprawy« [szyk 3 : 2] (5): *KromRozm III L, Q2; OrzQuin K4v; SkarJedn* 340; Vrzáđ łwiecki nie ma łię wdáwáć w duchowne łpráwy. *WujNT* Ccccc3.

»duchowne wszeteczeństwo« [szyk 1 : 1] (2): Naprzod (to prawdá) z strony nabożeństwa, ábo łłuzby Bożey, ktorá Antychrist łplugáwić miał, y łplugáwił duchownym włzeteczeństwem: á to bálwochwáłstwá rozlicznego náwymłáwłzy [!] *CzechEp* 416; *NiemObr* 163.

»wykład duchowny« (1): Yáko y łwyęty Páweł [...] wyłłáda: A ten wykład duchowny wyelkye táyemnice wyáry náłłey/ y známyenite obyetnice boże w łoby zámky. *KromRozm II* m4.

Szeregi: »duchowny, (i) boski (a. boży)« [szyk 3 : 1] (4): Bo gdziebyłmy z duchá Bożego odrodzeni nie byli/ [...] ánibyłmy rzeczy Bożých duchownych rozumiełi: ktorých wđy pod miárką/ przez duchá Bożego dochodzimy. *CzechRozm* 27v, 56v; Miał tełz wielką chuc od Páná Bogá do duchownych y Bołkich rzeczy: mowić o nich/ czytác/ łłuchác/ zrozumieć ie/ to iego byłá potráwá y ochłóda *SkarŻyw* 372, 542.

»duchowny i (a nie) cielesny« [szyk 1 : 1] (2): *CzechRozm* 178; Synu chcę ábyłł łię ofobno w iákicy celli zámknáł czyniác powinność twoię [...] łam Agápius potrzeby twoie opátrzewáć duchowne y ćielełne będzie. *SkarŻyw* 14.

»duchowny (albo, a, i) kościelny« [szyk 4 : 2] (6): A ták ktokolwyek yemu [*papieżowi*] w łpráwách duchownych áłbo kołcyelnych á zakonu náłłego poddan á pośluffen nye yełt [...] nye yełt w yednym łwyętyem/ powłłechnym/ y ápołtołłkim kołcyele *KromRozm III Q2, D4; Mącz* 117d; *SkarJedn* 133; Naprzod tedy [*Mojżesz*] od duchownych y kościelnych łpraw poczynáiąc/ ná znák rozmowy łwey z Pánem/ wziáł im od Bogá nápiłfanę [!] dziełięćioro przykazánie Bołkie *SkarŻyw* 481, 319.

»duchowny, (a, i) niebieski« [szyk 3 : 1] (4): Przetoż mieli oni ludzie/ nie tylko o rzeczy cielesne ale y o niebieskie á duchowne podáne łobie obietnice w Kriftušie Iezušie ktory przyść miał ná sviát. *WujJudConf* 79v; *CzechRozm* 215, 265v; *NiemObr* 9.

»(tak, ani) duchowny i (jako i, ani) świecki« [szyk 7 : 3] (10): zá których [kapłanów] nauką/ wypełnimy zakón/ y powinowátość íwą/ ták Swiecką iáko y Duchowną. *OrzQuin* Hv, K4v; Iuřz v ludzi nigdy nic pewnego/ áni w Duchownych/ áni w świeckich íprawách nie zořtánie? *SkarJedn* 338, 204, 375; *StryjKron* 792; *LatHar* 34; *WujNT* 582; Niema żaden v řtołu řromác [!] řię: proznaby Praca y myśl o rzeczách duchownych y řwietskich, By się tám ná kořdy dzień człowiek nie posilał. *CiekPotr* 38; *SkarKazSej* 679a.

a. *Pobořny, uduchowiony; natchniony* (95) : kto chce duchowny řywot wieřtz/ nie má řie dziwowatz/ iřż niegdy na czas od niego nábořeńřtwo odijdzie/ a będzie řie mu widzietř iakoby go iuz bog opuřcil. *OpecřYw* [34]; *MiechGlab* 20; *KromRozm II* e2v; Iákub/ Piotr/ Ian/ y Iudás Apořtołowie/ řiedm řiftow nápiřáli/ iáko krotkich thák y duchownych *Leop* *B4v, RR6v; *Mqcz* 338d; Ná ty teřz ktorzy ine w pořtěpku duchownym wybiegali/ dobre oko mieli/ áby w pychę y rozumienie o łobie nie vpádli. *SkarřYw* 298; Vřywał w kazániu Hiftoryi y przypowieřci pořytecznych duchownych á pámiętnych ku zbudowániu. *SkarřYw* 312, 124, 134, 207, 335, 371; *CzechEp* 9, 57; *NiemObr* 34.

Tytuły (8): CANTIONAL: ALBO Pieřni Duchowne/ z Piřma S. ku cřci á chwale řámemu P. Bogu w Troycy iedynemu *ArtKanc kt*; SETNIK RYMOW DVCHOWNYCH. SEBASTYANA GRABOVVIECKIEGO, SEKRETARZA K. I. M. *GrabowSet kt*; RYMY DVCHOWNE SEBASTYANA GRABOVVIECKIEGO, SEKRETARZA K. I. M. *GrabowSet* A4, A2v [2 r.], A4v řp, M, M2.

W charakterystycznych połázeniach: duchowny (-a, -e), *list, pobudka, pořtěpek* (3), *powieřć, przypowieřć, řłowa, sposob, řywot* (3).

Wyrażenia: »duchowne ćwiczenie, prace, roboty, uczynki« [szyk 4 : 1] (2 : 1 : 1 : 1): Bacř tu cřterzy duchowné roboty/ ktoreé řie řpolem řpomágaia. *OpecřYw* 37; *OpecřYwPrzedm* C3; *SkarřYw* 573; *ReszList* 145; ROZDZIAL V. 1 Nápomina/ áby nářładowáli Chriřtá Pána. 3 Strzegąc řię vczynkow ćieleřnych. 15 A czas odkupuiać/ báwili řię duchownym ćwiczeniem/ ktore im opiřuie. *WujNT Eph* 5 arg.

peryfr. »duchowne odzienie« = *czystość duszy* (1): KTo tu chce Bogu řłużyć řywać w pobořnořci/ [...] muři záváře chodřić w Duchownym odřieniu/ ćierpliwořci dobyć pořciw pokuřzeniu *ArtKanc* K.

»řpiewania, pieřni, piosnki duchowne« (3 : 1 : 1): *NiemObr* 88; ále bądřcie nápeřnieni Duchem řwiętyym/ rozmawiáiać řámi z řobą/ w Pńálmiech/ w Hymnách/ y w piořnkách duchownych [*Vulg Eph* 5/19] *WerGořć* 268 [*przekłád tego samego tekřtu WujNT*]; řłowo Chriřtuřowe niechay mieřzka w was obřicie/ z wřzeláką mądrořcią/ náuczáiać y řámi řiebie nápominaiać/ pořzez Pńáłmy/ y pieřni/ y řpiewania duchowne [*canticis spiritualibus*] *WujNT Col* 3/16 [*przekłád tego samego tekřtu NiemObr* 88], s. 615, *Eph* 5/19.

Szereg: »dobry i duchowny« (1): Który [Stary Zakon] ácz był łam w łobie dobry y duchowny, włzákże pokázuiąc grzech/ tym wiécey gi vmocnił y rozmnożył. *WujNT* 544.

α. *Żyjący życiem wewnętrznym, nadprzyrodzonym; pobożny, świętobliwy; posiadający ducha, natchniony Duchem Świętym (dotyczy człowieka); vir non sensibus corporis, nec iudicio communi hominum, sed divinis legibus ac nutibus vitam moderans, divinus vir Cn (60)* : Yełtci prawdá/ iż my duchowni (á Boże day to byłmy prawdziwye duchownymi byli) nye dokońcá dorbże [!] vzywamy tego co nam Bog dał. *KromRozm I B, L2; Leop Os 9/7; BudNT 1.Cor 2/15*; moglićibym tu y z łtárych y nowych Doktorow to pokázác/ á náwet y łámych Papiéfkiich popow/ co łie duchownymi zowá/ iż łie Christianom duchownym/ walczyć nie godzi. *CzechRozm 252v, 185v, 223, 266v, 267*; Nad to dziłieyfzych czáłow widziam iż náuká kwitnie/ rozumy łie włudziách oftrzą: ále przykłádných káplánow y ludzi y plebanow duchownych máło. *SkarŻyw A4; [Makary Egipski]* nád łátá łwe y przed czáłem wielce duchownym zołtał. *SkarŻyw 35, 268 [3 r.]*; Bo grzełzniká/ łkoroby záchwycony był od grzechu/ winni łá inłzy duchowmi/ to iełt/ wiécey łię wedle duchá Bożego rzádcący/ á nie ci co łię dla káplánłtwá duchownymi zowá/ nápráwowác w duchu cíchołci Gál. 6. v 1. *CzechEp 30, 44, 48, 54, 88*; PÁłterzu niebiełki Pánie IEzu Kryłte/ [...] day nam łprawce dobre: Duchowne á wierne/ w náuce twey pilne/ áby twe owce páłli/ łłowem twym karmili. *ArtKanc K13v*; BRácia/ iełliby teź człowiek do iákiego vpadku był wniełion/ wy duchowni [*vos qui spiritales estis*] nápráwuyćie tákiego w duchu cíchołci *WujNT Gal 6/1, s. 580, 1.Cor 2/13, 15, s. 582 [2 r.]*, Yyyyy2v; [Martwił Páweł łwięty cíáło łwoie/ ktore łnadź duchownieyłze było/ niźli dułzá moiá *WujPosN 1584 301 (Linde)*].

W przeciwstawieniach: »duchowny ... cielesny« (4): *KromRozm II v2v*; Y Ia brácia niemogłem wam mowić iáko duchownym [*guasi spiritualibus*]/ ále iáko cíelełnym/ iáko dzieciom w Chriłtułie. *BudNT 1.Cor 3/1 [przełład tego łamego tekstu KromRozm II v2v, WujNT]*; *WujNT 1.Cor 3/1*; Bogáty y pieniádze miłuiący/ pieniádzmi gárdzi. [...] Swiecki á cíelełny w duchownego łię obraca. *SkarKaz 457b*.

Wyrażenia: »Chryłtyjanin duchowny« (5): *CzechRozm 252v*; Boby w tey mierze przyłtało ná to mieć bácźność wiécey co Chriłtyáninowi duchownemu łłuzy: á niź ná to co kto złe y niełłuznie czyni. *CzechEp 88, 16, 17, 88*.

»duchowny człowiek« (2): Włzákże nie idzie zá tym/ żeby duchowny człowiek/y z náuká y z rozumem łwym/ nie miał być poddány kołciółowi y przełóžonym iego *WujNT 582, 582*.

»osoby duchowne« (1): Tákże y ofoby ty ktore łię zá tákie niewidome y duchowne rzeczy imáią/ [...] łá v łwiátá/ y zá máłe á podle poczytáne. (*marg*) Y ofoby duchowne. (-). *SkarKaz 82b*.

Zestawienia: »duchowny Adam« = *wnętrze duchowe człowieka (1)*: Duch poźáda przećiwko cíáłu/ á cíáło przećiwko Duchowi. Ieden to człowiek/ ále Duch známionuie Duchownego Adámá/ á cíáło łtárego Adámá *Grzegłm 19*.

»duchowny człowiek« = *wnętrze duchowe człowieka; corpus spiritale 1.Cor 15/44 [szyk 9 : 4] (13)* : Ale tu dułzá álbo Duch známienuie człowieká duchownego: ktory ma żywot wieczny á niełmiertelny/ ktorego zátráćić potępieniem nikt nie może iedno Bog. *Grzegłm 18, 18 [2 r.]*, 19, 31 [2 r.], 33, 53 (13).

Szeregi: »odrodzony i duchowny« (1): Co fie też tycze obyczaiow/ w tych też koniecznie lepšzą nápráwę przez ducha Chriftułowego w łobie pokázuią [*wierni słuždy Chrystusowi*]/ ták w przeciwnych iáko y w łzczęfliwych rzeczách/ obcowáním świętym/ łłowy vćciwemi/ iáko ná odrodzone y duchowne należy. *CzechRozm* 99.

»prorok abo (albo) duchowny« = *propheta aut spiritualis Vulg, PolAnt* (4): Iełli fie kto zda być Prorokiem/ álbo duchownym/ niech vzna te rzeczy ktore wam piłżę/ iźci łą przykazánia Pánłkie. *Leop* 1.Cor 14/37 [*przekład tego samego tekstu BudNT, CzechEp* 116, *WujNT*]; *BudNT* 1.Cor 14/37; *CzechEp* 116; *WujNT* 1.Cor 14/37.

»święty a duchowny« (1): obacz WKM nasz MP, jakie serca załśliwe a płacziwe nas [!] by zostać musiały i jakie rozumienie o stanie tym, ktore IchM za święte a za duchowne mają, urość mogło. *Diar* 47.

3. *W funkcji rzeczownika: kapłan, ksiądz, zakonnik w wyznaniach chrześcijańskich; clericus Mymer*¹, *BartBydg; sacris initiatus, praelatus ecclesiae, presbyter, sacerdos Modrz* (353) : A zadny gyemu natho nycz nyeodpowyedyzał yaczy gyeden łz duchownych. Capłan thegołch papyzeza *PowUrb* +; *Clericus. Geyftlicher. Duchowny. Mymer*¹ 9; *BartBydg* 28v; *FalZioł* V 52; *MiechGlab* *7v, 15; Na duchowny łąd prziiłłufayą łądzicz [...] o duchownych zabiianie, biczie, a rany łwięczonych, o łwiętokradłtwo *ComCrac* 20, 19v [2 r.], 20, 20v, 21v [4 r.]; *RejRozpr* F3v; *ConPiotr* 31 [2 r.], 33v; *ZapWar* 1545 nr 2646; Kradną duchowny zbawienie przed ludzmy/ gdy ich nie vczą nauky prawdziwey iako powynny *SeklKat* L2, K4, L2, M2, M2v; *RejKupSekl* a5; *KromRozm I* B; *KromRozm II* m; Kápłan od yednego biskupá ma być łtáwyon/ Tákże y diakon/ y drudzy duchowni álbo klerykowye. *KromRozm III* I3; *Diar* 41, 54, 55, 78, 95 [2 r.]; *GliczKsiąż* B5; *GroicPorz* h2 [2 r.], h2v; Sláchtá y duchowni/ ták też poddáni ich łą wolni od cłá y targowego/ od tákich bydł co ie domá vchowáią ku przedánium *UstPraw* E, A4, A4v [4 r.], B [3 r.], C3, E, Ev, E2; *Goski* A2v [2 r.]; mamy tedy pięćiorákowe ludzi ktorzy Polłkiego Krolełtwá vżywáią: ielt pierwłzy Krol/ wtory Duchowny/ trzeci Ziemianin/ czwarty Hándłownik/ piąty Kmieć *OrzRozm* V2, H4v, V2v; ANicetus Papież [...] vłtáwił áby duchowni brody golili *BielKron* 150; Nawoy Tęczyńłki [...] łzedł do Rzymá zołtał duchownym/ y był Dziekanem Krákowłkim. *BielKron* 375, 150v, 153 [2 r.], 154, 155, 155v (78); Świętobliwość żywotá ktorą łwiećić mieli/ Zgáłłá prołto w Duchownych/ bo łye wdác woleli/ W rołkołzy nieprzyłtoyné *KochZg* A3, B; *OrzQuin* B3, C4 [2 r.], G3 [2 r.], G4 marg; Bo to ielt wielki fáłłz [...] Mienić á ozywác fie biskupem/ kápłanem/ duchownym/ á łpráwy złóściwe á przeciwnie vrzędowi łwemu czynić á popełniác. *RejPos* 189v, 61, 284; *BielSat* Ev; *KuczbKat* 235, 240; *MycPrz* II C; káždy ktoby łię ná rzecz ktorego duchownego [*rerum sacerdotalium*] tárgnął/ niechby był łrodze karan *ModrzBaz* 122, 121v [2 r.], 122, 134v, 139, 139v [4 r.]; A kołciół zołnierzłtwá duchownym/ pod vtrátą łpráwowania kápłánłtwá/ zákázue. *SkarJedn* 236, 145, 150, 219, 235, 257 (16); Gdy łię ktory duchowny w dom oycá iey tráfił/ znim rádá łwiętych rozmow vżyłá *SkarŻyw* 13, 13, 88, 107, 165, 179 (23); *CzechEp* 30, 41 marg, 61, 74, 77, 92; Ich Mość bowiem Práłáci/ łámi łię duchownymi zowią: á inłzych włzytkich łwieckimi názywáią. *NiemObr* 83; *ReszPrz* 59, 109; *BielSen* 9; *BielRozm* 4; *GórnRozm* K2v; *WyprPl* B2v; *LatHar* 115, 158; *WujNT* 21 [2 r.], 72 marg, 248 [2 r.], 259, 807 (10); Ná Kánclérztwie y Podkánclérztwie Koronnym ieden ma bydz Duchowny, drugi Swietcki. *SarnStat* 318; SPráwy álbo

Aktcie Duchownych Prufkich/ máią byđź łądzoné tákowym łpofobem/ iáko bywáią łądzoné łpráwy Duchownych innych Koronnych ná Tribunale *SarnStat* 865, 56, 166, 211, 213 *marg*, 214 [3 r.] (48); *PowodPr* 22, 23 [2 r.], 24, 26, 59 [2 r.] (12); *SkarKaz* 120a, 351b, 422a [2 r.], 608b [2 r.], 610a; *SkarKazSej* 682a, 694b.

Wyrażenia: »papieski duchowny« (1): Papiełcy duchowni chćieli/ áby byli od dzieleni Kłiążetá od miałt dla iákiey zgody *BielKron* 205v.

»ruski, moskiewski duchowny« [szyk 5 : 3] (7 : 1): Gdy łię włzytcy Rułcy Duchowni y łtárfzy ná to zgodzą/ tedy ia łię z Kościołem Rzymłkim ziednoczę. *SkarJedn* 383, 342, 363, 366, 377, 385, d9, d10.

»duchowny rzymski, rzymskiego kościoła« (1 : 1): Połłał tedy Arcybiskup do Witembergu prołząc/ áby Philip Melánkton przyjechał/ á łpifáli z Bucerufem ártykuły napotrzebnieyłze kościołowi Krzełciánłkiemu/ gdy thák vczynili/ włpárli łie o tho duchowni Rzymłcy *BielKron* 221, 203.

Szeregi: »kapłan, (i) duchowny« (2): vpomináiąc do łmierci łwe káplany/ y duchowne wylłłzey námienione/ mowil ták do nich łtárzec. *SkarŻyw* 519; *CzechEp* 97.

»księża i duchowni« (1): ty dwa złote piłmá łtárego y nowego zakonu łamárytan gołpodarzowi wręce dal [!] nie mnie choremu. kłięża y duchowni opiekunowie moi łą/ oni niech wiedzą iákie mnie zránionemu potráwy łłuzą *SkarŻyw* A5.

»(tak) duchowny i (jako, albo) łwiecki« [szyk 26 : 3] (29): Okazowanie włłech łtanow gothowóczy duchownych y łwiczkych, miełczą y kmieczy ku wyechaniu y ku wyprawowaniu na woynę ma byđz we włłitkiey koronie yednego dnia. *ConPiotr* 33, 32v; *RejKup* b2v; Wtore/ ma być baczenie Perłony/ iełli krewny áłbo obcy/ iełli Duchowny áłbo łwiecki. Abowiem ná krewnego/ ná Kłyędzá/ ná Mnichá/ nie iełt podełrzáne cudzołóstwo. *GroicPorz* 112; Krol Kázimierz nie miał thák wiele pieniędzy/ ále włóżył dań ná duchowne y ná łwieckie *BielKron* 391v, 177, 199, 238v; bo máłó nie włzytcy wdáli łię w pijánłstwo/ ták Pánowie/ iáko połpolłstwo/ ták Duchowni iáko łwietycy [*sacri et profani homines*] *ModrzBaz* 52, 122v; *ArtKanc* K14v; IZ łtan Rycérłki przodek ma w koronie téy: nie ma byđź żaden w Rádzie náłzély/ iedno z Rycérłkiego narodu/ ták Duchowny iáko łwietycki [*tam Spiritualis quam Secularis JanStat* 269]. *SarnStat* 35 [*idem*] 71 112 [2 r.], 119, 213, 220, 304 (18).

»duchowny a zakonny« (1): Niechćiał áby mu kto wniemocy łłuzył y przy nim był/ iedno duchowny á zakonny: łwieckiego żádnego przypułłić do łwey połługi niechćiał. *SkarŻyw* 293.

a. *Kapłan w wyznaniach niechrześcijańskich* (16) : KAljłáłs ze włłytłkimi licemierniki ij duchownymi/ [...] kázál łilny łáńtzuch na iego [*Jezusa*] łłyię włóżył *OpecŻyw* 117; *SeklWyzn* 2v, 3 [3 r.]; Táłke ten obyczáy [*w Egipcie*] bywał/ kto miał wołá kráłłć/ obiawiał łie łtárfzemu z duchownych y dał łie wpifáć w reyelłtr *BielKron* 9v, 9v [2 r.], 464; *RejZwierc* 168; *SkarKaz* 40a.

Wyrażenie: »duchowny żydowski« [szyk 4 : 1] (5): Vłlyłłáwłły to biskupowie ij włłytcy duchowni żydowłcy/ wielmi temu byli radzi *OpecŻyw* 83 v, 112, 113v, 118; *LatHar* 356.

4. *Związany ze stanem kapłańskim lub zakonnym, jemu włáłciwy; pontificius Mącz; ordinarius, spiritualis JanStat* (970) : *FalZioł* V 51; Zginęłó tam duchownich prałátow niemałó. *MiechGlab* 16; *LibLeg* 8/133v; Duchowny przełózony powynny łwieceć przed owczamy łwemy dobrimy vczinki y

dobrim przykładem *SeklKat* H2v, H3 [2 r.]; *KromRozm I* I, 13, I3v, O3, P; A tak nye ápoštołfki to ípofob ítáwyenya ílug kołcyelnych ábo wrzędnikow duchownych v Lutheranow y inych dżifeyfých kácyrzow *KromRozm III* 17, F5, H2v *marg*, H4v, I7v; Na ten podatek ma być chowano sztyry tysiące ludu służebnego żołnierskiego, gdy księża duchowni dadzą ten podatek wyżej mianowany przy podatku inych. *Diar* 81, 30; *GroicPorz* t4; *KrowObr* 236; *OrzList* h2 [2 r.]; Inhibicye duchowne w ładzye mieyfca niemáią *UstPraw* H2v, H2v; niehcemy wiedzieć o Arcybiskupiech/ áni o Biskupiech/ Ministry Duchowne íwe ofobliwe mamy. *OrzRozm* C3v; áby tá Koroná twoiá [*Królu*]/ bes Duchowney y bes Krolewskiej pomocy zořtawfzy/ mizerná Koroná/ y opuścíała we wízem Krześcijánřtwie lámá zořtála *OrzRozm* C4v; A co íye tycze bogáctwá Księżego/ będziemy go mieć z nimi nápoły/ íeřfize oni wedle Dekretow Duchownych/ ná trzy części dżielić będą dochody íwe *OrzRozm* I, G4 [2 r.], Iv, V2 [2 r.]; Othę z Brunřzwiká obráli k woli Papieřzowi duchowni Elektorowie *BielKron* 182v, 182v, 183, 230v, 325v, 334v; Pharisaiicus, Duchowny/ ípániły [!]/ wyfokiego ítanu/ y to co ku Phárifeyfkiey íełcie należało. *Mącz* 297a, 297a, 312a; Kápłaná w Polřce mieć niehcemy/ o Przywileioch Duchownych nic nie wiemy *OrzQuin* B3, D2v, D3, G, Z; *LeovPrzep* A3v, E; *RejPos* 282, 318; *RejZwierc* B3, 192; *WujJud* 31; *SkarJedn* A*v, 208, 288, 338, 349 (8); *SkarŻyw* 74, 284, 291, 310, 352 (8); *CzechEp* 63; Duchowne bywály o to pozwy/ y było w tęn czas w Polřce dobrze/ kiedy o to Xiádz pożywał [!]. *GórnRozm* D2v, D2v; *ActReg* 5; A ítąd też znác iáko ciężki grzech íeřt świętokupřtwo: to íeřt przedawanie ábo kupowanie wrzędow/ dochodow/ y innych rzeczy duchownych. *WujNT* 430, 76, 171, 369 *marg*, 416 *marg*, 441 (19); Křórą przyřięę Poborcá świetcki przed Stárořtą onęgo mieyfca vczyni/ y íego Sukkollektor: á Duchowny przed iáwnym Píárzem *SarnStat* 222; A íe Stárořtowie będą mogli mieć Píárze Duchowné [*notarios spirituales JanStat* 240]/ gdyř zá wyřtěpki píárzkie íami odpowiadác będą powinni. *SarnStat* 489 [*idem* 562] 113 [2 r.], 139, 171 *marg*, 192, 213 (28); Kto práwá y wolnořci od Křiąřat y Pánow íeřcže dżiedzicřnych/ ítanowi Rycerřkiemu otrzymał/ y w íeden Státut zebrał [...]? Senatorowie Duchowni. *PowodPr* 20; Zwierzchnořć Duchowna/ iáko íeřt w Polřce pořzánowana/ pokazowáło íe przedtym *PowodPr* 58, 23, 47, 50 [2 r.]; *SkarKaz* 81b, 206b.

W charakterystycznych połączeniach: duchowny (-i) biskup (2), ksiąřęta, księża, minister, (panowie) rada (56), prełat (16), przełożony (50), senator, urzędnik (4); duchowny (-a, -e) dekret (2), kauza, nabożeńřtwo, rzecz (14), sprawa (6).

Wyrażenia: »człowiek, człęk duchowny« = *clericus, ecclesiasticus, initiatus Cn* [szyk 2 : 1] (2 : 1): *UstPraw* E3; [nędzny świat a omylny człowiek mówi] Íř lepiej íeřt duchownemu człowiekowi chowác íobie íwowloná niewiářtę/ niżli íe báwić ípráwami íwieckimi/ około pocřciwey małřonki íwoiey. *RejPos* 345v; *SkarJedn* 350.

»dostojeńřstwa, dostojnořci duchowne« [szyk 12 : 3] (14 : 1): A przedřię wtęm czáíe/ niehc íobie rozmyřláią Biskupi y ínfzi przełożeni/ že máią dáć licřbę Bogu ze złęgo duchownych dořtoieńřtw [sacerdotiorum] rozdawania. *ModrzBaz* 135v, 132, 135v; *SkarŻyw* 473; *SarnStat* 35 [2 r.], 70 [2 r.], 181 [3 r.], 323, 891 [2 r.], 942.

»jurysdy(k)cya duchowna« [szyk 9 : 2] (11): Iurisdikcya Duchowna íkázóná. *OrzQuin* D2v *marg*, D2v, Z *marg*; *GórnRozm* D; *SarnStat* 1262; záhámowánięm gwałtownym Iurysdikcyej duchowney/

ktorey to według łtárego práwá kárác należało/ wolność nowej Ewángeliey iuż tákowe płoty bez karánia róspuściłá. *PowodPr* 42, 21, 23, 24; Gdyż P. Bog łád kápłáńki y duchowną Iurisdycyą poftáwił/ y wynioł pierwey y wyżłzey niżli świecką w łwoiey ł. Ewángeliey *SkarKazSej* 703b, 700a.

»ludzie, lud duchowny(-i)« = *ecclesiastici viri, spirituales homines Jan Stat* [szyk 9 : 7] (15 : 1): ij zás ty krol żydowłki/ iako na cię mowi lud duchowny? *OpecŻyw* 119v; *ConPiotr* 32; *UstPraw* E2; [Gieza] wezwał k łobie duchownych ludzi prołząc ich áby go náuczylí wiáry Krześciáńkiey *BielKron* 299v, 367v; Collegium sacerdotum, Zgromádenie álbo Kolegium duchownych ludzi wełpołek miełzkayących. *Mącz* 59c; *StryjKron* 100; *ReszHoz* 118; wftáwiamy/ áby Duchowni ludzie [ecclesiastici viri *JanStat* 239] trzymáiący opátrzenia duchowné / álbo kápłani/ nie miełzáli łie nápotym w łády łwietckie *SarnStat* 562, 354, 658, 913, 1013, 1022, 1099; Lecz łą iefłzce trzećie Práwá/ ktore ludzie Duchowni łtánowią/ ktore Kościelnemi zowiem *SkarKazSej* 697a.

»duchowne miejsce« (1): łkázuiemy y wftáwiamy: áby tym Kortyzanóm poddánym náłzym/ ktorzy w królestwie y w Páńłtwách náłzych Duchowné mieyłcá [sacerdotia *JanStat* 201] trzymáią/ [...] áby iuż przez nas byli wezwáni *SarnStat* 176.

»duchowne odzienie« [szyk 1 : 1] (2): *MiechGlab* 57; Wftáwił też [papież *Eugeniusz*] áby mnichom s kłáłztorá wolno wynidź kędy y kiedy chcą/ á ine odzyczenie duchowne ná łię włóżyć. *BielKron* 166v.

»duchowna osoba, persona« = *ecclesiastica(-us) persona, vir Modrz, JanStat; spiritualis homo, persona JanStat* [szyk 43: 32] (69 : 6): A iefłby ktora dvchowna perfona ktorego łliachczicza [...] kv prawv duchownemv o ynne rzeczy nad ty articuli na gorze piłane [...] vizwała *ComCrac* 21, 20, 20v; *GroicPorz* t4; *UstPraw* E2; *BielKron* 175v; A nietrudno będzie Duchowne ofoby ná ten podatek námowić *ModrzBaz* 122, 121v, 123, 123v, 139; Iáko Biskupi z drugimi Ofobámi Duchownymi. Piłatá o to prołili By grob Páńłki ofádzili. *MWilcHist* A4; Gdzie łię w tym ołwiádcza: iż poniewáż iemu/ iáko duchowney ofobie miecz krwáwy do karánia nie iefł zwierzony: tedy łię też dla tego vdał do duchowney broní *CzechEp* 173, 61, 77, 93; A duchowna ofobá Piłárzem źiemłkim byđz nie może. *SarnStat* 487 [*idem* 489, 562, 564], 5, 55, 78, 112, 113 (55); *PowodPr* 20, 22; *SkarKazSej* 700a; wzyłem iedney zacney ofoby duchowney do przeyźrzenia y łporządzenia piłm/ ręki brátá mego włáłney *SzarzRyt/Szarz nlb* 2v.

»panowie, pan duchowny(-i)« = *dignitas ecclesiastica Murm, dominus presbyter, dominus spiritualis JanStat* [szyk 62 : 11] (69 : 4); *LibLeg* 6/77v, 80; Nomina dignitatum ecclesiasticarum. [...] Imyoná dołtoyenłtwá y przełožnołci duchownich pánow. *Murm* 171; *ComCrac* 20; jakowe obciáżenia stany pospolite cirpią od zwierzchnołci tej Panow Duchownych *Diar* 29, 30 [2 r.], 44, 45 [2 r.], 55, 57 (14); *DiarDop* 104, 107; *UstPraw* A2v [2 r.], D2, F2; *BielKron* 156, 175v, 183, 189, 305v [2 r.]; *Mącz* 89c; tymi Iurgelty/ niéktórzy Pánowie Duchowni/ iáko pewnym Zołdem/ chowáią Kácérze *OrzQuin* G4, G4 [2 r.]; *RejPos* 284v; *WujJud* 21; *WujJudConf* 19v, 40v, 80v; *SkarŻyw* 519; *NiemObr* 172; *ActReg* 21 [2 r.]; Pánowie Duchowni/ łzełć Duchownych Sędziów łámi z połzrodku łiebie obrác máią *SarnStat* 854, 39, 73, 107, 219 [2 r.], 235 (25); *GrabPospR* L2v, M4v; Drugi łpofob augmentácyey tego łkárbu Rzeczyp: niechayby Ich M. Pánowie Duchowni z beneficiji tych/ ktore od Rzeczypofp: mátki nas włzecz obfićie nádáne máią/ połtąpili *VotSzl* D, D4v, Ev.

»prawo, zakon duchowny(-e)« = *lex spiritualis BartBydgd; ius pontificium Mącz; iudicium ecclesiasticum Modrz; ius canonicum, ius spirituale, iudicium spirituale JanStat* [szyk 107 : 33] (139 : 1): *PatKaz I 3v, 8v; BartBydgd 81 v; WróbŻółt S6v*; wtakovey rzeczy od takiego decretu Remiffiey dvchownego prava do ziemkiego appellacia niema bycz do vyśfego dvchownego prava ani do Rzima dopvczona pod viną nizei opifaną. *ComCrac 20v, 20, 20v, 21 [6 r.], 21v [2 r.]*; *ZapWar 1550 nr 2665*; Karanie Heretyká wedle Státutu Koronnego y práwá duchownego. *GroicPorz ii4 marg, a2 [2 r.]*, a4v, f2v, t4v, y3 (12); *OrzRozm I*; Duchowienśthwo y Kollegium Koleńfkie poťthępowáli w práwie Duchownym/ przeciw íwemu Arcybiskupowi w Rzymie/ o wiarę Luterfká *BielKron 225*; Ius pontificium, Duchowne práwo. *Mącz 178d, 312a; WujJud 212; ModrzBaz 87, 88, 92v; SkarJedn 215, 273 [2 r.]*; *SkarŻyw 459; ReszPrz 74; GórnRozm Dv, D2v, G3, K2v; WujNT 801*; Naprzód práwu Duchownému należy fád/ rozeznáć różnice około wiary świętęy Krześciánfkiey *SarnStat 213, *4, *5, *6, 113 [2 r.], 166 [3 r.] (90)*; *SkarKaz 277b; SkarKazSej 697a, 700b, 701a*.

»sąd duchowny« = *iudicium ecclesiasticum Modrz; ius a. iudicium spirituale JanStat* [szyk 57 : 10] (67): Na duchowny fád prziiiflufayá fádzicz roznicze viary s. Krzeťcziianfkiei *ComCrac 20, 19v [2 r.]*, 20, 20v [5 r.], 21 [3 r.], 21v; *ZapWar 1545 nr 2646 [3 r.]*; Swiecki człowiek niema być pozywan do fądu Duchownego o rzeczy ziemkie áni o dług pożyczány/ áni vmowiony. *UstPraw B, A4 [2r.]*, B [2 r.], C3 [2 r.], E2, H2v, H4v; *OrzRozm H4 [3 r.]*, I; *OrzQuin O*; Świętobliwy záprawdę ieft on obyczay fądu duchownego około przesłuchánia świádkow. *ModrzBaz 85v; SkarJedn 149*; Ták długo ná Biskupťwie będąc/ y wiele fądow duchownych y ípraw y święcenia odpráwuiać: nigdy podárkiem żadnym ręku íwych niezmázał. *SkarŻyw 292; NiemObr 172; KRYítus [...]* był w nocy poiman/ wiedzion przed fád Duchowny *ArtKanc D11, E3v; GórnRozm G3, L*; żaden ťwietcki ťwietckiego o rzecz íczérze ťwietcká do fądu Duchownég^o niech nie śmie pozywáć. *SarnStat 113, 112, 113, 185, 213 [2 r.]*, 214 [4 r.] (19); *PowodPr 23; SkarKazSej 700a [2 r.]*, 700b [5 r.], 703b.

»sędzia duchowny« [szyk 8 : 3] (11): *ComCrac 20; BielKron 213*; od Dekretu téy winy nie ma dopuťcić Sędzia Duchowny Appelláciiey. *SarnStat 216, 203 [2 r.]*, 214, 854, 905 [2 r.], 907, 943.

»sjem, zebranie, zjazd, zbor duchowny« [szyk 16 : 4] (15 : 2 : 2 : 1): W tey też Nicenie ťłożon był Syem poťpolity duchowny zá Konťtántynufá *BielKron 155v*; vťtáwili wielkie Koncilium/ to ieft/ duchowne zebránie do roku w Niemcech *BielKron 204v, 225v, 385v*; widząc że fie częťto ziazdy duchowné odwłóczá/ á my czekáiać tych ziazdow/ prózná fie nádzieiá karmimy *OrzJan 130, 131; LatHar 120, 123, 129, 172 [2 r.]*; *WujNT przedm 9, s. 193, 459 marg, 460 [3 r.]*, 462; Tá náuká namilfzy krzeťciánie nie ieftci mozgu głowy nálfzey/ ále ieft náuká wťzyťtkich Conciliow álbo Seymów Duchownych y wťzyťtkich Doktorow ś. *WysKaz 27; SarnStat 1114*.

»stan duchowny« = *status spiritualis Mymer¹; status clericorum vel ecclesiasticorum, res clerica et ecclesiastica Cn* [szyk 111 : 43] (154): De statu spirituali. [...] O duchownym ťtanie. *Mymer¹ 9, nlb 1*; Ná to [Bóg] ťtan duchowny ípráwił By gi przezeń ludziom ziawił. A my Duchowni ťtanowie ieftefmy ku wam poťlowie *RejRozpr A3v, G; ConPiotr 30; RejKup b3, b7*; o porzárku ápoťtolťkim około ťtanu duchownego/ kápłanow/ biskupow/ árcybiskupow/ álbo metropolitow/ ták piťťe *KromRozm III N5v; Diar 40, 43 [2 r.]*, 79 [2 r.]; *DiarDop 109*; ia Biskup Krákwofki [...] gánień małżeńtwo ťtanu duchowne⁸⁰. *KrowObr 222; OrzList hv; DZiwny to był Infułat/ on ťlawny Tomicki/ Práwie*

łtany duchowne/ ozdobił był wżytki. *RejZwierz* 55v, 59, 60, 103v; *BibRadz* I *4v; boś powiedział przyczynę waśni nábythey łtanu Swieckiego/ przeciwko łtanu Duchownemu *OrzRozm* H4; Ale pátrzayże/ iáko ten łtan Duchowny náruřzony w Polřze/ y zhánbiony ieřt ná Seymiech *OrzRozm* Kv, A, D3, F, G3v, H3v (25); *BielKron* 155v, 156v, 170, 224v, 323, 437v; *KochZg* A4; *OrzQuin* A2v, C3v, C4 *marg*, C4v, D3 (10); *RejAp* 115v; *RejPos* 214v, 258, 345v; *BiałKat* 338v; *KuczbKat* 235; Stany Duchowne kořciołá Powřzechne⁸⁰. Kárdynali. Pátryárchowie. Arcybiskupi. Metropolite. Biskupi. Suffragáni. Arczdziakoni. Canonicy. Dyakonowie. Subdiakonowie Akoluty. Exorcystowie. Odźuierni. Proboszczowie. Opátowie. Przeorowie. *WujJud* 141v *marg*, Mm4, Nn4; *WujJudConf* 126v; A ták niech tych Sędziow o ktorzych mowimy będzie dziewięć. Trzey z duchowne⁸⁰ łtanu [*ordinis ecclesiastici*]/ trzey z ślácheckiego/ á trzey z mieyřkiego *ModrzBaz* 92v, 32v, 122, 139, 139v; *SkarJedn* 245, 347, 358, 361, 362; *SkarŻyw* 87, 133, 180, 268, 317 (11); od Duchownych y Rycerřkich łtanow ořmą część dochodow ná Zołnierze Pruskie obiecána byłá Krolowi. *StryjKron* 637; *NiemObr* 19; *ReszList* 157, 175; *WerGořc* 260; *WerKaz* 299; *BielRozm* 4, 34; *PaprUp* Bv; *ActReg* 19; *OrzJan* 111; Abyř namiářtká przednieyřzego Apořtołřkiego/ y wżyřtkie duchowne łtany w świętey poboźnořci záchowác raczył wyřłuchay nas Pánie. *LatHar* 177, 96, 625 [2 r.], 745; Tá k iáko dziř Haeretykowie/ łtan y vrząd káplánřki vmyřlnie řzkáluia; y łtan Duchowny rownáiać z Pháryzeuřzámí/ łámí řiebie czynia Apořtołámí *WujNT* 98, *przedm* 1, s. 21, 238; GDyř wielka część Rzeczypořpolitey nářzey ná łtanie Duchownym [*in ordine et statu ecclesiastico JanStat* 202] należy *SarnStat* 192, 11, 68, 111, 113, 128 (18); Coř to wđdy zá niepohámowna ná łtan Duchowny tá k zářłuzony y potrzebny ořtrořc? *PowodPr* 59, 19, 20, 22 [2 r.], 23 [2 r.], 24 [2 r.] (14); Religia y łtan duchowny w Ąiele Rzeczypořpolitey ieřt iáko řerce zákryte y wnéřzne/ z ktoreg^o żywot wieczny pochodzi *SkarKazSej* 689a, 669b, 682a, 689a, 694a, 701a, 703b.

»urząd duchowny« = *sacerdotium Modrz, JanStat* [szyk 29 : 7] (36); *KromRozm* I D3; jako przez urzędu ziemskiego żadna Rzeczpospolita dobrze a bez upadu stać nie może, że takież prze urzędu duchownego kořcioł Jego ř. bez wiecznego upadu trudno zachowan być mogł. *Diar* 107; *OrzList* fv; *OrzRozm* I3 [2 r.]; *Prot* D3; Simonia ieřt/ gdy kto řwięte rzeczy/ albo duchowne vrzędy kupuie. *ModrzBaz* 139 *marg*, 43, 131, 134; *SkarJedn* 35, 50, 358, 385; *SkarŻyw* 413, 546; *GórnRozm* Dv; *PaprUp* I4v; Vrząd duchowny ma moc pomřty y karánia. *WujNT* 642 *marg*, 30, 93 *marg*, 789, Bbbbbbv, Ccccc3 [2 r.]; Pierwřzy Duchowny vrząd ieřt: Chwałę bożą pomnáźác/ y o vczonych ludźiach łtáránie mieć. *SarnStat* 192, 175, 213, 323, 942; *SkarKaz* 39a, 81b, 206a [2 r.], Oooo2v (*marg*); W zakonie nowym pierwřze káplánřtwo niřli kroleřtwo. (-) Przetoř duchowny vrząd pierwřzy w nim ieřt niřli krolewřki. *SkarKazSej* 679b.

Zestawienie: akta duchowne = *acta spiritualia JanStat* (6): Aktów Duchownych iáka zmiánká ieřt w Státuće. *SarnStat* 223, 166, 223 [2 r.], 1251, 1306.

Szeregi: »kapłan i sługa duchowny« (1): Wálzey Krolewřk. Mczi. Káplán y řługá Duchowny vniřzony Hieronym Powodowski Archiprasbyter y Kánonik Krak. *PowodPr* 3.

»księża i stan duchowny« (1): Bo iedni řá ktorzy ná księżá y łtan duchowny wařń głęboká w řercu nořzá *SkarKazSej* 694a.

»(albo, ani, i, tak) duchowny, (i, abo, albo, ani, jako) świecki« [w tym: (Panowie) Rada (nasza) duchowna(-i) i świecka(-cy) (56)] [szyk 229 : 18] (247): *MetrKor* 34/288 [3 r.], 37/1, 1v [2 r.]; Panowye rada nařza dvchowna y swieczka y Boyarowie prziszyagamy milemv bogv *LibLeg* 6/158v, 6/77 v, 79v [2 r.], 80 [2 r.], 159, 160v [3 r.], 7/10v, 11; A czo lie nas doticze, obieczyemy poddane nařfe dvchowne řwieczkie przy volnořczyach ich zachovacz *ComCrac* 13, 19v, 21 [2 r.], 21v; *ConPiotr* 30, 31v, 32; *SeklWyzn* 2v; Przes oyca/ matkę nieiedno rodzice nařfe mamy rozumieć/ ale teř wřzelkie przełozone nařfe tak řwieczkie iako duchowne. *SeklKat* H, Hv; *KromRozm I* D, N, D6; *Diar* 94, 97; *LubPs* Y4; Tho prawo ieřth dwoiakie/ Duchowne y Swieckie. *GroicPorz* a2, f2v; *OrzList* h2; Szołtyři Panow duchownych y řwieckich winni woyną řluzyc wedle maiernořci řwych. *UstPraw* D2, A2v [2 r.], F2; bo kořdy w Polřce Vrząd/ albo ieřth Duchowny/ albo Swiecki *OrzRozm I* 3, A2v, C4, D, D3, E4 (10); *BielKron* 175v, 189, 212v, 305v, 367v; *Mqcz* 89c, 224b; Niech nas o wřzytkie rzeczy/ tak o Swieckie/ iako y o Duchowne/ Król řam w Polřce řadři *OrzQuin* Z, G4, Hv; *RejAp* 117v; A thu lie vczmy á pamiętaymy/ iż Páníka wola ieřth/ tak w řwieckim iako y w duchownym řtanie/ aby kářdy chodřił pod zakonem iego *RejPos* 258, 200v; *WujJud* 123; *ModrzBaz* 25, 43, 87, 123, 134; *Skarřyw* 81, 269, 519, 546; *StryjKron* 647; *NiemObr* 159; *ReszPrz* 74; *ReszHoz* 118; *ReszList* 157, 175, *GórnRozm* D; *PaprUp* D4; *WujNT przedm* 1, s. 30, 31, 76, 85 (10); A takowych Dořtoieřstw przerzeczonych/ tak duchownych iako řwietckich/ nie mamy vmnieyřzac *SarnStat* 35 [*idem* 70, 181, 891]; deputuiemy ofoby niřey opifane z Rad Duchownych y řwietckich/ y z Rycerřtwá *SarnStat* 58, 5, 11, 12 [2 r.], 20, 27 (151); *SkarKaz*)(2v, 277b; *SkarKazSej* 701a.

a. *Naleřacy do duchowieřstwa, pobierany, naleřny, przysřugujacy duchowieřstwu* (77) : Ale Nykodem mowil/ nie panie Iozefie/ lepięy ci lie ięy dořtoynořci [*Maryji*] řklonitz ku mnie w dom duchowny/ dla ięy więřtlie dořtoynořci. *Opecřyw* 158v; *ComCrac* 12, 20v; Day Woyřkie day Duchowne wymyřlone myta/ Lepieyby řię tam odrzec wořic do Prus řytá. *BielSat* B3 [*idem BielRozm* 11]; A przetoř y Krolewřkich/ y Duchownych maiernořci od tego podatku wolnemi mieć niechćieli. *ModrzBaz* 120; kmiećiow wołoeřci duchownych/ ktorzy niechćieli řtacyey dáwac/ kazał grábić obyczáiem Litewřkim *StryjKron* 477; *BielRozm* 11; *ActReg* 155; Vřtawiamy/ iż mieřczánie miařł nařzych/ řzlácheckich y Duchownych/ o rány y męřobóyřtwo prawem Polřkim [...] řprawiedliwořc czynię będa powinni. *SarnStat* 617; vřtawiamy: aby řaden nieřmiał zbiegłego kmiećia ktoręgokolwiek duchownęgo/ ábo teř řzlácheckięgo ktoręgo przymowac *SarnStat* 664, 243, 268, 654, 977, 1013 (10); *PowodPr* 24, 60.

W charakterystycznych pořczeniach: duchowne (-a) clo (2), *dziesięcina, myto* (2).

Wyrażenia: »duchowny chleb« = *sacerdotium* *Mqcz*, *Modrz* [szyk 12 : 4] (16): *GliczKsiqř* B5, O5; Polřká řadnego niema złotá/ niema řrzebrá/ [...] tylko chleb Duchowny/ á Krolewřka ręká ofřtatecznia ieřth pomoc Kroleřtwá Polřkiego. *OrzRozm* C4v, C4v [2 r.], O4; *Sacerdotium*, Duchowny chlęb/ *Kanon*ia/ duchowny dochód. *Mqcz* 363c, 27a; Puřciłem Duchowne chleby/ nie mam Stołcá Káznodřieyřkiego řadnego *OrzQuin* G3v; *ModrzBaz* 6v [3 r.], 122; *GostGospSieb* +3; *SarnStat* 176; *SkarKaz* 421a.

»dobra, dobre, imienie duchowne« [szyk 13 : 3] (11 : 2 : 3): *UstPraw* A4; *OrzRozm* P; *PAřchalis* [...] miedzy inemi vřtawámi vřtawil/ aby řadny řwiecki duchownego imienia nie dzyerřał. *BielKron* 170v;

Lupieństwo dobr duchownych fkała Pan Bog nád żołnierzmi. *SkarŻyw* 527 *marg*, 357; od fłużebnych przefzłego czáfu ná woynę ciągniących w imionách fwych Duchownych [*bonis ecclesiasticis JanStat* 725] fzkody niefltycháné podięli *SarnStat* 906, 194, 347, 432, 836, 876 (10); wnetże heretycy kościoły wydźierác/ Kátholikom imioná odeymowác/ dźiešięćin bronić/ ná duchowne dobre náiezdźác/ [...] poczęli. *SkarKazSej* 700b.

»duchowny dochod« = *sacerdotium Mącz* [szyk 2 : 2] (4): *OrzRozm* I *marg*; *BielKron* 151v; *Praeditus amplissimo sacerdotio*. Obdárzony známienitim/ kápłáńftwem/ dochodem duchownym. *Mącz* 317c, 363c.

»duchowne opatrzenie« = *beneficium JanStat* [szyk 9 : 4] (13): fkázuiemy/ áby ci/ którzy opátrzenie duchowné v Stolicie Apoštołfkiéy podawánia náłzého/ [...] vprałzáiá/ byli karáni ná ołobie y dobrách fwych *SarnStat* 173; vftáwiamy/ áby Duchowni ludzie trzymáiący opátrzenia duchowné [*ecclesiastici viri beneficiati JanStat* 239]/ álbo kápłani/ nie miešzáli lie nápotym w fady świetckie *SarnStat* 562, 52, 172 [2 r.], 173, 194 [4 r.], 237 (13).

»pożytki duchowne« (1): Vftáwiliłmy iżby kápłani y ci co trzymáią pożytki Duchowne nie wdawali fię w práwá fądu ziemfkiego *UstPraw* B.

Szereg: »(tak) duchowny (jako) 1 świecki« [szyk 6 : 1] (7): *OrzRozm* P; A tá vftáwá nietylko w náłzych miáftách y miáfteczkách/ ále též we wšyftkich Duchownych y świetckich którégokolwiek ftanu y záwołánia fą/ ma bydź przez Woiewody ftánowiona *SarnStat* 287, 436, 617, 654, 913; tak žeby wšyfcy kmiećie/ tak z Krolá Iego M. iáko y z Duchownych y z Swieckich máiętnošći/ według ošiadłošći z káždey wší to porálne płácili. *VotSzl* D2v.

α. *W funkcji rzeczownika: dobra duchowne* (1) : Bo gdyby nieprzyaciél/ czego Bože vchoway/ woiował á náłze pošiadá/ niemiałby żadnego baczenia tak ná świetfkie iáko ná duchowne [*secularium aut ecclesiasticorum bonorum*]. *ModrzBaz* 139.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (1) : *Spiritualis in sacris*, Duchowny. *Mącz* 408c.

Synonim: 3. *kleryk*.

Cf **DUCHOWIEŃSKI, DUCHOWNIK, DUCHOWY**

TG, WG